

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	190
Land:	Kina
Kilde:	Utrikesdepartementet
Titel:	"Mänskeliga rättigheter i Kina 2005"
Udgivet:	2005
Optaget på baggrundsmaterialet:	7. april 2006

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Kina 2005

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Kina är en enpartistat som saknar demokrati och fria val. Ett antal grundläggande fri- och rättigheter respekteras inte och bland annat tortyr och godtyckliga frihetsberövanden förekommer. Politisk opposition är inte tillåten. Samtidigt har framsteg gjorts sedan reformpolitiken inleddes för ett kvartssekel sedan. Särskilt stora är förändringarna om man jämför med de förhållanden som rådde under kulturrevolutionen (1966-1976) och dessförinnan. Hundratals miljoner människor har lyfts ur fattigdom, och större delen av befolkningen har fått en avsevärt förbättrad levnadsstandard. Individens frihet i den privata sfären har kraftigt vidgats. Den ekonomiska utvecklingen har dock lett till ökade klyftor i samhället, men på sista tiden har större fokus fästs vid social välfärd. De politiska reformerna har dock varit begränsade. Bilden av situationen för de mänskliga rättigheterna (MR) i Kina kan därför sägas vara blandad.

Kina har ratificerat fem av de sex centrala konventionerna om mänskliga rättigheter. Konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna (ICCPR) återstår. Kinas regering och parlament har uppgett att man räknar med att ratificera ICCPR inom en inte alltför avlägsen framtid, men någon konkret tidtabell har inte presenterats.

Under 2005 har FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter besökt Kina, liksom specialrapportören för tortyr som besökte Kina i november - december 2005 efter nära tio års förhandlingar med företrädare på posten.

I april 2005 granskades Kinas första rapport till FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Även FN:s kommitté för barnets rättigheter har granskat Kina under 2005.

I mars 2004 skrevs det in i den kinesiska konstitutionen att "staten ska skydda medborgarnas mänskliga rättigheter". Det återstår att se vilka praktiska konsekvenser detta kommer att få.

De grundläggande fri- och rättigheterna, såsom yttrandefrihet, pressfrihet, organisationsfrihet och religionsfrihet, är fortsatt starkt begränsade. Samtidigt har media utvecklats till en stor mångfald. Det finns idag i Kina hundratals tv-kanaler, tusentals tidningar och tidskrifter, 370 miljoner mobiltelefonabonnemang och över 100 miljoner internetanvändare. Varje månad skickas 20 miljoner sms. Trots regeringens ihärdiga försök att kontrollera och censurera informationsflödet har därför samhällsdebatten idag helt andra förutsättningar än för 10-20 år sedan. Diskussion tillåts i media om ett allt bredare spektrum frågor, så länge man undviker direkt kritik mot systemet och dess högsta ledning. Under 2005 fanns dock tecken på att restriktionerna för media och på Internet håller på att skärpas ytterligare.

De senaste årtiondena har rättssystemet utvecklats, och betydande resurser har lagts ner på lagstiftning, utbildningsinsatser och modernisering av rättsapparaten. Viktiga framsteg har gjorts, särskilt inom civilrätten. Det är dock långt kvar till rättssäkerhet, som inte kan uppnås så länge den nuvarande politiska ordningen består.

Tillämpningen av dödsstraffet är fortsatt mycket omfattande. Trots påståtningar vägrar kinesiska myndigheter att ange exakta uppgifter, men enligt en ledamot av den nationella folkkongressen uppgår antalet dödsdömda varje år till över 10 000. Enligt Amnesty International stod Kina för nästan 90 procent av världens utdömda dödsdomar 2004. En potentiellt viktig förändring är att Kinas högsta domstol, Supreme People's Court, har återtagit sin skyldighet att granska samtliga dödsdomar.

Bruket av tortyr är utbrett, trots att det är förbjudet enligt lag. De senaste åren har dock en rad initiativ lanserats för att stävja bruket av tortyr. En tidigare aviserad reform som innebar avskaffande av systemet med arbetsläger, kallat "omskolning genom arbete" eller administrativt frihetsberövande, verkar ha stannat av.

Kinas målsättning är att fram till år 2020, genom en fyrdubbling av BNP under perioden 2001-2020, uppnå ett medelhögt välstånd på alla områden i samhället. Sedan reformprocessen inleddes 1978 har den årliga tillväxten legat över nio procent, och mellan 200 och 300 miljoner människor har lyfts ur fattigdom. Samtidigt har inkomstklyftorna mellan stad och landsbygd och mellan de utvecklade kustregionerna och de fattigare inlandsprovinserna, fortsatt att öka. Den "fjärde generationens ledare" under president Hu Jintao, har hållit fast vid den tidigare tillväxtpolitiken, samtidigt som man allt mer betonat vikten av

“stabilitet” och av att skapa ett “harmoniskt samhälle”. Åtgärder har vidtagits för att förbättra villkoren för landsbygdsbefolkningen, genom skattelättnader och förbättrad tillgång till vård och grundutbildning.

Omsvängningen av politikens fokus i riktning mot skapandet av ett mer “harmoniskt samhälle” bör ses i ljuset av det växande antalet sociala oroligheter de senaste åren. I juli 2005 uppgav ministern för offentlig säkerhet, Zhou Yongkang, att 3,67 miljoner människor deltagit i 74 000 så kallade “massincidenter” under 2004, en dramatisk ökning jämfört med föregående år. Under 2005 antas antalet ha stigit ytterligare. Dessa sociala oroligheter, ofta strejker, dispyter om exproprierad mark eller protester mot omfattande miljöförstöring kan paradoxalt nog både tolkas som ett uttryck för den rätts- och maktlöshet som många människor upplever, och som ett tecken på ett ökat rättsmedvetande hos den kinesiska allmänheten. Enpartistaten utgör dock fortsatt ett fundamentalt hinder för tillvaratagandet av den enskildes grundläggande fri- och rättigheter. Regimkritiker och demonstranter döms inte sällan till långa fängelsestraff eller frihetsberövas utan rättslig prövning.

Kommunistpartiets ambition är att fortsatt leda landet. Också det politiska systemet ska moderniseras, men inte på bekostnad av partiets maktinnehav. En grundläggande fråga är om partiet förmår utveckla de samhällsbärande institutionerna i samma takt som samhället i övrigt förändras. Samtidigt som partiet leder samhällsutvecklingen är det också underkastat de genomgripande förändringar som samhället i övrigt genomgår.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna för de mänskliga rättigheterna

Kina har ratificerat fem av de sex centrala MR-konventionerna, inklusive konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR), konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (CERD), kvinnokonventionen (CEDAW), barnkonventionen (CRC) och tortyrkonventionen (CAT). Undantaget bland dessa är konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR). Ratificeringen av ICCPR är sedan ett flertal år under beredning hos olika myndigheter och fackorgan. För att leva upp till förpliktelseerna i ICCPR skulle Kina tvingas genomföra många förändringar av lagarna och deras tillämpning, till exempel vad gäller mötes-, yttrande-, förenings- och religionsfriheterna, vilka brott som kan leda till dödsstraff liksom systemet med administrativt frihetsberövande (se avsnitt 5). Kinesiska utrikesministeriet har meddelat EU att man före årets slut avser att överlämna en rapport om ratificering av ICCPR till State Council, som sedan kommer att besluta om rapporten ska överlämnas till Nationella folkkongressen, där frågan formellt ska beslutas. Någon tidtabell för ratificering finns dock fortfarande inte, och en ratificering kan mycket väl dröja ytterligare något eller några år.

Reservationer har lämnats till samtliga ovannämnda MR-konventioner. Till exempel gjordes 2001 en de facto-reservation mot artikel 8:1(a) i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, ICESCR, om vars och ens rätt att bilda och välja fackförening. Vad gäller flyktingkonventionen saknas en inhemsk lagstiftning, trots att Kina har ratificerat konventionen. I praktiken har därför många av de rättigheter som flyktingkonventionen stipulerar inte införlivats, och procedur för bedömning av flyktingstatus saknas.

I april 2005 granskades Kinas första rapport om tillämpningen av ICESCR av FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. I slutrapporten noterades att en viss positiv utveckling skett; bland annat nämndes planerna på ett nytt partiellt socialförsäkringssystem, åtgärder för att förebygga och behandla hiv/aids och ett nytt rambeslut om hur utbildningssystemet ska utvecklas fram till 2020. Den övervägande slutsatsen var dock att Kina har lång väg kvar innan man kan anses leva upp till förpliktelserna i ICESCR. Diskriminering av kvinnor, minoriteter och funktionshindrade, rapporter om tvångsaborter och den mycket höga andelen aborterade flickfoster, bristfällig implementering av existerande arbetsmarknadslagstiftning, förbudet mot att grunda och tillhöra oberoende fackföreningar, stora och växande inkomstklyftor, ett stort antal tvångsvräkningar och statens ansträngningar att begränsa tillgången på information var några av de problemområden som lyftes fram. I september 2005 granskades även Kinas tillämpning av barnkonventionen för andra gången av FN:s kommitté för barns rättigheter (se avsnitt 15).

Sommaren 2005 besökte FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, Louise Arbour, Kina för att underteckna ett nytt och utvidgat samarbetsavtal mellan sitt kontor och den kinesiska staten. Frågan om en permanent närvaro för högkommissariens kontor i Kina togs upp på nytt, men begäran avslogs återigen av den kinesiska sidan. Det var första gången på tre år som högkommissarien för mänskliga rättigheter besökte Kina. Besöket föregicks av viss kontrovers. Dagarna före Arbours ankomst sattes en rad välkända dissidenter i husarrest och Hou Wenzhou, ledaren för Empowerment and Rights Institute (en enskild organisation som samordnat ett öppet brev till högkommissarien) förhördades och organisationens kontor genomsöktes.

FN:s specialrapportör för tortyr, Manfred Nowak, genomförde sitt besök i Kina mellan 21 november och 2 december 2005. Det var det första av en tortyrreportör i Kina sedan förhandlingar om ett besök inleddes med Nowaks företrädare för nästan tio år sedan.

I september 2003 gjordes ett besök av FN:s specialrapportör om rätten till utbildning. Det var det första besöket av en specialrapportör i Kina sedan 1994 (se även avsnitt 12). I oktober 2004 gjorde FN:s arbetsgrupp för godtyckliga frihetsberövanden ett nytt besök i Kina. Flera andra av FN:s

specialrapportörer, såsom den särskilde rapportören för summariska, utomrättsliga och godtyckliga avrättningar, rapportören för yttrandefrihet samt rapportören för religionsfrihet har uttryckt önskemål att besöka Kina. Några datum för dessa besök har ännu inte fastlagts.

I juli 2005 fick Internationella Röda Korset, efter nästan tio års förhandlingar, tillstånd av den kinesiska staten att öppna kontor i Kina. Under det nuvarande avtalet har Röda Kors-representanterna ingen rätt att besöka kinesiska fängelser. Separata förhandlingar om detta pågår dock.

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr

Tortyr och vad den kinesiska regimen kallar "ovärdig behandling" är uttryckligen förbjudet enligt kinesisk lag. Definitionen av tortyr överensstämmer dock inte till fullo med tortyrkonventionens. En lång rad vittnesmål från åklagare, poliser, f.d. fångar samt undersökningar utförda av kinesiska akademiker tyder på att tortyr är mycket vanligt i Kina, både vid förhör, i häkten, i fängelser och i läger för "omskolning genom arbete". En undersökning av Kinas högsta åklagarmyndighet fann 4 000 fall av "maktmissbruk" i rättssystemet mellan 2001 och 2003, inklusive tortyr och erkännanden framtvungade genom våld. I augusti 2004 meddelade åklagarmyndigheten i Sichuan att 118 personer dödades i provinsen och 10 allvarligt skadats efter misshandel av polis och fängelsepersonal under första halvåret 2004. Inhemska rapporter visar att tortyr är särskilt vanligt i landsortshäkten och i de fattigare provinserna. Metoderna inkluderar elchocker, att offren fjättras i obekväma positioner i timmar i sträck, isolering och misshandel, inte sällan utförd av medfångar.

Kinesiska politiska ledare medger att tortyr och misshandel av frihetsberövade förekommer, trots att tortyr är förbjudet enligt lag. För att komma till rätta med bruket av tortyr under förhör har en lång rad initiativ lanserats de senaste åren. År 2003 utfärdade högsta polismyndigheten för första gången regler som förbjöd användningen av bevis som utverkats genom tortyr. I oktober 2004 trädde ett nytt "regelverk för fortsatta förhör" i kraft. Enligt detta regelverk ska polismyndigheter i Kina hållas juridiskt ansvariga för dödsfall under förhör eller i förvar, och förhörstider ska begränsas för vissa grupper, t.ex. barn under 16 år, personer över 70 år och gravida kvinnor. Det nya regelverket tillkännagavs samtidigt som ett uppmärksammat fall kom upp i domstol, i vilket en häktad person dött i förvar efter att, enligt polisen, ha gått in i en vägg. Samtidigt reviderades lagen om brott mot allmän ordning för att begränsa polisens befogenheter, och i maj 2005 meddelade Kinas högsta åklagarmyndighet att kampen mot tortyr skulle vara högsta prioritet under 2005. Nästan 1 600 tjänstemän åtalades av samma myndighet för brott mot mänskliga rättigheter 2004 (en ökning med 13,3 procent jämfört med 2003).

Det återstår dock att se i vilken mån dessa initiativ och nya regler efterlevs i praktiken, och i vilken mån media och allmänheten kommer att få möjlighet att granska tillämpningen. I mars 2005 utfärdade kommunistpartiets politik- och lagutskott en uppmaning till media att hårdare granska rättssystemet, bland annat i syfte att förhindra maktmissbruk. En journalist på tidningen Legal Daily som granskat ett misstänkt fall av tortyr ska ha blivit utsatt för påtryckningar efter att artikeln publicerats och tvingats att skriva självkritik (d.v.s. göra avbön).

Situationen i fängelserna är ofta undermålig men har i vissa fall förbättrats. De materiella förhållandena är primitiva, vilket tillsammans med bristfällig tillgång till läkarvård gör att sjukdomar är vanliga. Fängelsearbete förekommer, men regeringen har utlovat åtgärder för att skilja mellan fängelsers affärsverksamhet och uppgiften att vakta fångar. Det är förbjudet att sälja avrättade fångars organ utan deras samtycke, men uppgifter tyder på att sådan handel har pågått i många år, vilket dock förnekas av den kinesiska regeringen.

Rätten till liv och kroppslig integritet

Medan familjeplaneringspolitiken (den så kallade ett-barnspolitiken) tidigare endast var reglerad i diverse regionala och lokala lagar och förordningar, trädde i september 2002 Kinas första nationella lag på detta område i kraft. Skillnaderna mellan de olika provinserna, både vad gäller regler och faktisk tillämpning är dock fortsatt stora. Stadsbor får normalt sett ha endast ett barn, medan landsbygdsbor i många provinser tillåts ha även ett andra barn om det första är en flicka. Ytterligare en rad undantag från ett-barnsregeln finns: om båda parterna i ett äktenskap kommer från ett-barnsfamiljer kan de skaffa två barn, likaså om det första barnet är handikappat. Personer med särskilt farliga arbeten, till exempel gruvarbetare, tillåts ha två barn. Medlemmar av etniska minoriteter får ha upp till fyra barn (för tibetaner finns ingen begränsning). Enligt det kinesiska civildepartementet tillåts familjer som redan har ett barn dessutom adoptera ett barn från barnhem. Enligt FN-statistik föds 1,7 barn per kvinna i Kina.

Lagen stipulerar alla medborgares rätt att ha barn, men utgår från att endast gifta par vill begagna denna rätt. Ogifta kvinnor som föder barn avkrävs en straffavgift. Alla gifta par är skyldiga att delta i familjeplaneringsaktiviteter, men fokus har på senare år skiftat från kvoter och planering till reproduktiv hälsa och "informerade val", vilket torde ha bidragit till att öka graden av frivillighet. Frivilligheten uppges officiellt vara grunden för familjeplaneringspolitiken. Överträdelser mot familjeplaneringspolitiken kan dock bestraffas med avgifter, som ibland kan vara betydande och uppgå till en eller flera årslöner. Statsanställda kan dessutom straffas med sänkt lön eller t o m avsked, och parti-medlemmar kan uteslutas ur partiet. Sedan 2002 ska insamlade straffavgifter

enligt lagen överförs till en högre administrativ nivå, för att undvika att lokala myndigheter missbrukar lagen för att öka sina intäkter. Den enskilde kan begära omprövning av beslut eller stämma det administrativa organ som är ansvarigt för familjeplaneringen om man anser att det brutit mot lagen.

På landsbygden beräknas det vara relativt vanligt att familjer undviker att registrera barn som fötts utanför familjens kvot. Dessa barn hamnar därmed utanför systemet och har inte rätt till allmänna tjänster som skola och hälsovård (se avsnitt 15).

Den nationella familjeplaneringslagen förbjuder tvångsaborter och tvångssteriliseringar. Enligt olika rapporter är det dock relativt vanligt att kvinnor med flera barn uppmuntras att sterilisera sig, och spridda rapporter om fall av tvång och våld i samband med familjeplaneringspolitiken har rapporterats under året. I september 2005 publicerade Hongkongtidningen South China Morning Post uppgifter om att en bonde som lett en laglig kampanj mot tvångssteriliseringar och tvångsaborter i staden Linyi i Shandongprovinsen anhållits av myndigheterna. Han släpptes sedan, men förbjöds tala med utländska media och befinner sig enligt uppgift i husarrest. Särskilt i städerna är det dock i regel så att familjer av olika skäl, bl.a. krävande arbetssituation, höga utbildningskostnader eller små bostäder, väljer att bara skaffa ett barn. En rad lättnader inom ramen för systemet har också införts på senare år. Sedan 2003 måste nygifta par inte längre gå igenom en hälsokontroll innan de får tillstånd att skaffa barn. I september 2005 hävdes förbudet som tidigare hindrade universitetsstuderande att gifta sig.

Växande demografiska obalanser och en åldrande befolkning gör att ett-barnspolitikens framtid inte är given. President Hu Jintao har gett 300 ledande kinesiska demografer i uppdrag att undersöka om Kinas ett-barnspolitik, som infördes för nästan 25 år sedan, ska "bromsas in".

Enligt officiella siffror föds 120 pojkar per 100 flickor i Kina, den högsta proportionen i världen. För andra-barn var siffran 151,9 mot 100. Enligt International Planned Parenthood Federation utförs 7 miljoner aborter varje år i Kina, och i mer än 70 procent av fallen är det aborterade fostret av kvinnligt kön. Vid Nationella folkkongressens möte i mars föreslogs att brottsbalken skulle revideras för att straffbelägga könsbestämda aborter, och en kommitté arbetar nu på lagändringen. Staten erbjuder också en rad ekonomiska fördelar till familjer med bara en dotter, exempelvis en pension på 800 yuan om året, lägre skolvgifter och bättre anställningsmöjligheter (se avsnitt 14).

Det förekommer att kvinnor och barn säljs till äktenskap, prostitution eller för adoption, men statistik saknas över omfattningen av människohandeln i Kina. Enligt kinesiska myndigheter är handeln med kvinnor och barn främst ett

inhemskt problem som endast i mindre utsträckning sträcker sig över gränserna till grannländerna. Fattiga kvinnor och barn, kvinnor och barn från etniska minoriteter och kvinnor bland migrantarbetare är särskilt utsatta grupper. Enligt FN är dock även ett stort antal kvinnor från Vietnam, Nordkorea och Mongoliet offer för människohandel i Kina. I många fall har dessa kvinnor frivilligt gått över gränsen till Kina i hopp om att förbättra sina levnadsvillkor men har därefter hamnat i situationer med tvångsinslag. Under de senaste åren har myndigheterna bedrivit en kampanj mot människohandel. "Säljare" riskerar dödsstraff och den som "köper" riskerar flera års fängelse.

4. Dödsstraff

Användandet av dödsstraffet är fortsatt mycket omfattande, men den kinesiska regeringen offentliggör inte – trots påstötningar från EU och andra aktörer – det verkliga antalet avkunnade och verkställda dödsdomar. I januari 2005 rapporterade en domstol i Qingdao, en av nästan 400 domstolar i Kina med rätt att utdöma dödsstraff, att de utdömt och verkställt 57 dödsdomar under 2004. Om övriga kinesiska domstolar utdömer dödsstraff i samma omfattning, är det totala antalet dödsdomar sannolikt mycket högre än tidigare uppskattningar. I samband med Nationella folkkongressens möte 2004 uppgav en av dess delegater, en juridikprofessor, att man i Kina avrättar över 10 000 personer årligen.

I en rapport från april 2005 noterar Amnesty International 3 400 kända fall av verkställda dödsdomar under 2004 (redan det nästan 90 procent av världens samlade dödsdomar förra året), att jämföras med 1 639 kända avrättningar under 2003 och 1 060 under 2002. Amnestys siffror är baserade på uppgifter i kinesisk press, det vill säga officiellt bekräftade. Det totala antalet är, enligt Amnesty, sannolikt betydligt högre. Antalet brott som kan medföra dödsstraff uppgår till nära 70 och inbegriper ett stort antal ekonomiska brott samt narkotikabrott. Runt tio procent av de avrättade beräknas vara dömda för icke-våldsbrott, främst korruption. Dödsstraff får inte utdömas mot barn under 18 år (se även avsnitt 15).

Rättegångar som utmynnar i dödsdom uppvisar ofta stora brister. Enligt lag ska varje åtalad som riskerar dödsstraff få tillgång till rättshjälp, men i vissa provinser begränsas denna rätt av att den åtalade själv måste kunna betala. I de flesta fall är försvarsadvokaten inte närvarande under utredningsfasen, utan kopplas in först några dagar innan själva rättegången börjar. Brist på tid för förberedelser och brist på medel gör att försvaret mycket sällan har möjlighet att kalla egna vittnen eller experter. Erkännanden och vittnesmål som tvingats fram genom tortyr förblir ett stort problem (se avsnitt 3). Själva rättegången tar oftast bara en dag. I ett flertal fall, särskilt i samband med olika kampanjer mot brottslighet, är det inte ovanligt att en avrättning verkställs bara timmar efter att dom avkunnats eller ett överklagande avslagits.

Under året har kinesiska media rapporterat om några uppmärksammade fall då personer dömts till döden för att senare visa sig vara oskyldiga, vilket föranlett en viss debatt om rättssäkerheten i samband med dödsdomar. I oktober 2005 meddelade Högsta domstolen att man kommer att återgå till att överpröva alla utfärdade dödsdomar, i syfte att förbättra rättssäkerheten och främja en enhetlig tolkning av lagen. Ordföranden i Kinas högsta domstol, Xiao Yang, framhöll samtidigt att justitiemord till varje pris måste undvikas, och att man hellre skulle döma färre grova brottslingar till döden än riskera att oskyldiga avrättades.

Sedan 1983 genomförs i Kina regelbundet kampanjer mot brottslighet, så kallade "slå hårt"-kampanjer. Rapporter tyder på att antalet dödsdomar dramatiskt ökar under dessa kampanjer. Uppvisning av dömsdömda på idrottsarenor och torg inför stora folkskaror förekommer. Under 2004 rapporterades om att skolbarn fått se hur dömsdömda visades upp på en idrottsarena innan de fördes iväg till avrättning. Avrättning får enligt lagen utföras genom arkebusering, giftinjektion eller "andra metoder". Den vanligaste metoden är arkebusering genom nackskott.

Inga opinionsundersökningar om dödsstraffet är kända. Om något torde opinionen vara positiv till dödsstraff, med hänsyn till en alltför starkt traditionell syn på brott och rättsskipning. I akademiska kretsar har sedan ett par år en diskussion pågått om dödsstraffets lämplighet. Slutsatsen sägs ha blivit att det för närvarande vore till större skada än nytta att slopa dödsstraffet. Premiärminister Wen Jiabao har dock i samtal med EU bekräftat att ett avskaffande förblir ett mål på mycket lång sikt.

5. Rättssäkerhet

Efter grundandet av Folkrepubliken 1949 infördes ett sovjetinspirerat rättssystem med betoning på klasskampsideologi snarare än rättssäkerhet och mänskliga rättigheter. Under perioden 1958 till 1976 fanns inget justitieministerium och utbildningen i juridik låg nere, i synnerhet under kulturrevolutionen (1966-1976). För bara runt 30 år sedan saknade Kina så gott som alla de institutioner och lagar som kännetecknar ett fungerande rättssystem.

Sedan öppningen mot omvärlden inleddes vid slutet av 70-talet har omfattande reformer av rättssystemet genomförts. Det uttalade målet är att landet ska utvecklas i riktning mot en rättsstat med ökat iakttagande av mänskliga rättigheter, och viktiga framsteg har också gjorts. Ett omfattande lagstiftningsarbete pågår och nya rättsinstitutioner har etablerats. Undervisning i juridik vid universiteten och vidareutbildning för tjänstemän verksamma i rättsväsendet byggs ut i stor omfattning. Information och debatt om rättsfrågor

är vanliga i kinesiska media. Kinas inträde i Världshandelsorganisationen WTO 2001 innebar att Kina måste publicera nya handelsrelaterade lagar och förordningar, vilket har ökat transparensen och främjat moderniseringen av rättssystemet. Många problem återstår dock som har med systemets grundvalar att göra och som inskränker rättssäkerheten för den enskilde. I samband med Nationella folkkongressens sammanträde i mars 2004 skrevs det in i Kinas konstitution att "staten ska skydda medborgarnas mänskliga rättigheter". Även skrivningar till skydd för privat äganderätt infogades. Dessa konstitutionellt garanterade rättigheter är dock abstrakta till sin natur och kan inte åberopas i rätten.

Trots de reformer som genomförts kan rättssystemet inte anses stå självständigt i förhållande till den politiska makten. I 1999 års revidering av konstitutionen fastslås att folkrepubliken Kina ska vara ett "socialistiskt land styrt av lag". Enligt detta synsätt ("rule by law" snarare än "rule of law", det vill säga rättsstatens principer) fungerar lagen mer som ett styrmedel för den politiska makten, – det vill säga kommunistpartiet - än som en överordnad princip med syfte att reglera denna makt. Partiet har ett stort inflytande över domstolarna, och politiska ingrepp i rättsprocessen förekommer, särskilt i politiskt känsliga fall. Domstolarna har även på andra sätt ofta svårt att hävda sin auktoritet. Juridiska partikommittéer som samordnar polisens, åklagarämbetets och domstolarnas arbete styrs ofta av chefen för polismyndigheten. De beslutar i praktiken över utnämningen av domare, som formellt utses av berörda folkkongresser på olika nivåer. Förutom åklagarämbetet utövar folkkongresserna på respektive nivåer tillsyn över domstolarna, vilket även ger dem befogenhet att granska enskilda fall. Fristående tillsynsinstanser saknas.

Ett annat problem inom rättsväsendet är fenomenet "lokal protektionism". Lokala myndigheter utövar inte sällan påtryckningar på domstolarna, och korruption är ett utbrett problem även inom rättsväsendet.

Under kulturrevolutionen (1966-76) saknades såväl straff- som straffprocesslag. Reformerna under 80-talet inkluderade en ny strafflag och straffprocesslag, som reviderades 1997 respektive 1996, varigenom det formella skyddet för den misstänkte förbättrades betydligt. En variant av oskuldspresumtionen införlivades. Fortfarande anses dock straffrätten vara den svagaste länken i det framväxande kinesiska rättssystemet.

Efter revideringen av straffprocesslagen 1996 har åklagarämbetets starka ställning i någon mån reducerats och större utrymme getts åt försvaret än tidigare. Åklagarmyndigheterna har, förutom sin traditionella roll, även till uppgift att granska domstolar, polis och fängelser. Liksom domstolarna är

åklagarväsendet ekonomiskt beroende av de lokala myndigheterna på respektive nivå, vilket i många fall bäddar för korruption.

Bristande efterlevnad av straffprocesslagen är generellt ett stort problem. En undersökning av Nationella folkkongressens lagstiftningskommitté i slutet av 2002 konstaterade att långa anhållande- och häktningstider, bristande och sen tillgången till advokat samt förekomsten av tortyr var de största problemen. Överträdelser av den tillåtna häktningstiden och brist på brottmålsadvokater är vanliga missförhållanden på mindre orter och på landsbygden. Totalt beräknas bara runt 30 procent av alla åtalade få tillgång till advokat eller rättegångsbiträde. Den variant av oskuldspresumption som har införts i lagen är bristfällig, och i stort sett alla som åtalas för ett brott blir fällda. Erkännande är av tradition grunden för domslut, vilket kritiserats av många juridiska experter, eftersom det anses uppmuntra till tortyr. Bevishantering har stora brister och införande av striktare beviskrav har diskuterats.

Framväxten av ett fristående advokatväsende har spelat en viktig roll för att stärka både rättssystemet och rättssäkerheten. Enligt All China Lawyers Association finns det idag mellan 120 000 och 175 000 advokater i Kina. Flertalet är verksamma med civilmål. Sedan några år är advokaterna inte längre statens tjänare utan verksamma i den privata sektorn. Lagen ger dock försvarsadvokater en mycket ringa roll och begränsad insyn i förundersökningen. Många advokater avskräcks även av en föreskrift i lagen som ger polisen möjlighet att gripa och anhålla en advokat, om den misstänker oegentligheter i advokatens arbete. Särskilt brottmålsadvokater har en utsatt position där de kan riskera stränga straff för verksamhet kopplad till försök att tillvarata sin klients intressen. Enligt All-China Lawyers Association har över 400 försvarsadvokater anhållits till följd av sin yrkesutövning sedan 1997.

Rättegångar är formellt offentliga utom sådana som berör statshemligheter och minderåriga. I praktiken har det visat sig svårt, inte bara för utländska medborgare utan ibland även för anhängiga, att närvara. Bristande utbildning inom poliskåren, bland åklagare, advokater och domare är andra stora problem, men ansträngningar görs för att höja kompetensen. Enligt en lag från 2002 ska alla nytexaminerade domare, åklagare och advokater genomgå enhetliga examina, och ett system med kunskapsprov och vidareutbildning för domare ska gradvis leda till mer kvalificerad personal. Domare som saknar juridikexamen måste skaffa sig en sådan inom en bestämd tid, annars kommer de att avskedas. Det första provet hölls i juni 2002, och klarades endast av ett mindre antal av de deltagande.

Under senare år har även ett stort antal rättshjälpscentra för allmänheten vuxit fram, ofta i anslutning till universiteten, och särskilt avseende sociala och ekonomiska rättigheter, till exempel i fråga om våld mot kvinnor. Allmänheten

använder i allt större utsträckning lagen för att försvara sina rättigheter, även om rättegångskostnader och diverse andra hinder fortfarande utgör betydande svårigheter.

Enligt 1989 års *Administrative Litigation Law* har enskilda rätt att i domstol få prövat lagenligheten av en rad konkreta myndighetsbeslut (dock inte allmänna lagar eller förordningar). Principen att stat och myndigheter är bundna av lagen i sin myndighetsutövning gentemot enskilda slogs därmed fast. I februari 2004 antogs *Administrative Procedures Law*, som ytterligare förstärker detta skydd. Även på makronivå har vissa åtgärder genomförts för att stärka lag- och författningsenligheten i myndighetsutövningen. Sedan 2000 har Nationella folkkongressens permanenta utskott utvecklat mekanismer för att ogiltigförklara lagar och förordningar som anses strida mot konstitutionen, och denna möjlighet har använts i några uppmärksammade fall. Bland annat var det så det impopulära systemet med ”tillfälligt förvar och tvångsförvisning till hemorten” avskaffades 2003 (se avsnitt 6). Vissa bedömare menar att denna mekanism kan utgöra början till ett mer författningsenligt rättssystem, och att den därmed kan få positiv betydelse för rättssystemets framtida utveckling.

Formellt finns inga politiska fångar i Kina. Inte sällan döms dock regimkritiker och ”separatister” (se avsnitt 8, 16) till långa fängelsestraff för brott som finns i strafflagens kapitel om ”hotande av statens säkerhet”, till exempel ”underminerande av staten” eller av ”det socialistiska systemet”, ”splittring av staten” eller ”olovlig hantering av statshemligheter”. Flera av brotten kan ”om de orsakar särskilt stor skada för staten eller folket eller om omständigheterna är särskilt allvarliga” föranleda dödsstraff (artikel 113). Dessa brottsbenämningar är inte närmare definierade i lagen, vilket ger upphov till stort godtycke i tillämpningen. Allmänt tillgänglig information (t ex publicerade tidningsartiklar) kan retroaktivt klassas som ”statshemligheter”, vilket skett i några uppmärksammade fall. I den tidigare strafflagen kallades liknande brott ”kontrarevolutionära brott”. De som tidigare dömts för detta brott fortsätter, trots termens avskaffande, att avtjäna sina fängelsestraff, utan att ha fått förnyad prövning. Den amerikanska enskilda organisationen Dui Hua Foundation, beräknar att uppemot 600 personer fortfarande avtjänar fängelsestraff i Kina för ”kontrarevolutionära brott”.

Parallellt med det ordinarie rättssystemet finns även ett traditionellt kinesiskt system med skriftliga klagomål eller så kallade petitioner. Medborgare som upplever att deras rättigheter blivit kränkta har rätt att lämna in en petition till särskilda kontor som för detta ändamål finns utspridda över hela landet och dessutom på central nivå i Peking. Hundratusentals petitioner lämnas in varje år, men bara en liten andel av dessa leder till åtgärd. Varje år förekommer rapporter om polisvåld och tvångsdeportering av människor som köar för att lämna in sina klagomål. Media har också publicerat rapporter om lokala

tjänstemän som med våld hindrar petitionärer från att lämna in klagomål rörande lokalt vanstyre till det centrala kontoret i Peking. En ny lag som trädde i kraft den 1 maj 2005 syftar till att modernisera petitionsprocessen och slår fast att varje inlämnat klagomål måste besvaras skriftligt inom en viss tidsrymd. Lagen ger också petitionskontoren rätt att organisera allmänna möten om särskilda ämnen. Kritiker menar dock att den nya lagen främst syftar till att förhindra att klagande reser till Peking, eftersom den slår fast att alla klagomål först måste lämnas in och behandlas lokalt. Den nya lagen förbjuder också klagande från att samlas kring offentliga byggnader och att samla underskrifter för att ge mer tyngd åt sina klagomål.

Trots utvecklingen inom rättsväsendet och den nya petitionslagen, och trots att rättsmedvetandet stärkts på senare år, finns fortfarande en mycket utbredd känsla av makt- och rättslöshet hos en stor del av Kinas befolkning, vilket bland annat det stora och växande antalet "massincidenter" och sociala oroligheter visar. Möjligheten att genom rättssystemet hävda sina rättigheter är fortfarande mycket begränsad, inte minst på landsbygden och i fattiga områden. Följden blir att det uppstår vilda strejker och protester som en reaktion på upplevda orättvisor.

I juli 2005 uppgav ministern för offentlig säkerhet, Zhou Yongkang, att 3,67 miljoner människor deltagit i 74 000 så kallade "massincidenter" under 2004, en dramatisk ökning jämfört med 2003. Under 2005 antas antalet ha höjts ytterligare. För tio år sedan, 1994, var motsvarande antal incidenter 10 000. Dessa allt vanligare sociala oroligheter, ofta olagliga strejker, protester mot omfattande miljöförstöring eller dispyter om mark som exproprierats utan någon eller tillräcklig ersättning, kan paradoxalt nog både tolkas som ett uttryck för den rätts- och maktlöshet som många människor upplever, och som ett tecken på ett tilltagande rättsmedvetande hos den kinesiska allmänheten. Både under 2004 och 2005 förekom ett stort antal rapporter om storskaliga protestaktioner mot konfiskering av mark. Till exempel ska över 100 000 bönder ha protesterat mot konfiskering i samband med ett dammbygge i Sichuan i november 2004. Undantagstillstånd ska ha deklarerats i området och hanteringen av demonstranterna ska ha lett till flera dödsfall. Kinesiska media rapporterade inte om denna händelse, och inte heller om flera liknande protester med tiotusentals deltagare.

6. Personlig frihet

Godtyckliga frihetsberövanden fortsätter att vara vanligt förekommande i Kina. Enligt uppgift som lämnades i samband med dialogen om mänskliga rättigheter mellan Kina och EU i februari 2005 är för närvarande runt 260 000 personer administrativt frihetsberövande inom systemet med anstalter för "omskolning genom arbete". Dessa straff, på upp till tre år med möjlighet till ett års förlängning, betraktas inte som fängelsestraff och utdöms inte av

domstol utan av kommittéer under polismyndigheterna på länsnivå. Även minderåriga kan från 14 års ålder omhändertas för administrativt frihetsberövande. Den anklagade har viss möjlighet att överklaga sådana beslut, men ett överklagande är i praktiken ofta förenat med en rad hinder, och är sällan framgångsrikt.

Även en rad andra former för godtyckligt och administrativt frihetsberövande förekommer, till exempel "förvar och utbildning" (för prostituerade och deras kunder), tvångsomhändertagande och drogavvänjning (för missbrukare), "rättslig omskolning" (för drogmissbrukare och Falungonganhängare som redan gått igenom en period av omskolning genom arbete utan att omvändas). Ett positivt steg togs i juni 2003 då systemet med "tillfälligt förvar och tvångsförvisning till hemorten" avskaffades (se avsnitt 5). Detta skedde efter ett i kinesisk press uppmärksammat fall, då en formgivare från Hubei som skulle tillträda sitt arbete i Kanton torterades till döds efter att polisen gripit honom under förevändning att han saknade arbetshandlingar.

"Omskolning genom arbete" är en administrativ åtgärd som syftar till att förändra vad som betraktas som olämpligt beteende och är avsett för personer som begår "förseelser", t ex narkotikamissbruk och prostitution. Det används även för att sända olikstänkande, arbetaraktivister, Falungonganhängare och religiösa ledare till arbetsläger utan rättegång med hänvisning till att de har "stört den allmänna ordningen". Till drabbade grupper hör även migrantarbetarna och befolkningen i minoritetsområden, framförallt i Sinkiang och Tibet, särskilt i anslutning till känsliga religiösa högtider.

Inför viktiga partimöten och Nationella folkkongressens årliga sammanträden samt känsliga tidpunkter som årsdagen av regimens krossande av demonstrationerna 1989 görs dessutom regelmässigt ett stort antal tillfälliga frihetsberövanden. En lag från augusti 2005 utökar maxtiden för denna typ av tillfälliga frihetsberövanden från 15 till 20 dagar.

Administrativa sanktioner är inte reglerade i lag, utan endast av administrativa förordningar. Juridiska experter har påpekat att systemet därmed strider mot *Administrative Punishment Law* från 1996 enligt vilken frihetsberövande endast får ske på basis av lagar stiftade av Nationella folkkongressen. Även *Legislation Law* innehåller en liknande regel, enligt vilken inga statliga organ utöver Nationella folkkongressen och dess permanenta utskott får stifta lagar som medger frihetsberövande. En diskussion pågår i juridiska kretsar om att göra om förfarandet eller åtminstone inlemma det i strafflagen. Ett problem sägs vara att domstolarna inte har kapacitet att ta hand om vad man kallar den "ringa brottsligheten". 2004 aviserades att ett nytt lagförslag om "bestraffning av mindre lagöverträdelser" var under utarbetande, men inget ytterligare har

rapporterats om detta under 2005, och den aviserade reformen verkar ha stannat av.

FN:s tortyrkommitté har uppmanat Kina att avskaffa alla former av administrativt frihetsberövande. Kina har även i andra internationella sammanhang upprepade gånger uppmanats, bland annat av EU, att avskaffa detta system, eftersom det står i strid med internationella normer.

Enligt rapporter från Human Rights Watch och Geneva Initiative on Psychiatry förekommer det att oliktänkande och Falungonganhängare hålls i förvar på psykiatriska institutioner mot sin vilja. Enligt dessa källor lär det finnas ett tjugotal så kallade Ankang-kliniker, det vill säga en särskild typ av psykiatriska institutioner som administreras direkt under ministeriet för allmän säkerhet. Tidigare intagna på dessa institutioner rapporterar om att tortyr i form av misshandel och tvångsbehandling med elchocker och mediciner förekommer. I maj 2004 undertecknade World Psychiatric Association (WPA) och Chinese Society of Psychiatry ett dokument där den kinesiska sidan medgav att det förekommit att läkare i Kina feldiagnostiserat patienter på grund av att man inte skilt mellan kulturella och andliga övertygelser å den ena sidan och sjukliga vanföreställningar å den andra. Man underströk dock att det handlade om individuella läkares bristande utbildning snarare än om systematiskt missbruk.

Individens rörelsefrihet har ökat väsentligt sedan reformerna inleddes i slutet av 70-talet, och rörelsefriheten är författningsreglerad. Mellan 100 och 150 miljoner människor frivilligt lämnat landsbygden på jakt efter bättre arbets- och levnadsmöjligheter i städerna under de senaste åren. Även om systemet med boenderegistrering (*hukou*) fortfarande är i kraft har en rad lättnader införts på de flesta områden i landet som möjliggjort denna massiva befolkningsförflyttning. Personer som saknar boenderegistrering där de vistas och arbetar lever dock under betydligt sämre villkor än bofasta, genom att de oftast saknar hälsovård, tillgång till skola och subventionerat boende. Detta gör dem mer sårbara och ofta även utsatta för arbetsgivares godtycke. I augusti 2003 infördes en förändring som tillåter migrantarbetare att registrera sina nyfödda barn där de arbetar. Även en rad andra åtgärder har vidtagits de senaste åren för att förbättra migrantarbetarnas ställning och tillgång till utbildning och hälsovård. Det finns stort utrymme för provinser och städer att själva bestämma över utformningen av boenderegistreringssystemet. Hela systemet är för närvarande under diskussion.

Under 2003 underlättades rutinerna för giftermål genom en ändring i äktenskapslagen som innebar att man slopade kravet på arbetsplatsens tillstånd för att ingå äktenskap. Inte heller skilsmässa kräver numera arbetsenhetens tillstånd. I rättslig mening är äktenskapet idag uteslutande en fråga mellan de

båda parterna, en illustration av hur mycket relationerna mellan stat/parti och individ har förändrats.

Under de senaste åren har det blivit betydligt enklare att resa utomlands, även om reserestriktioner fortfarande förekommer, särskilt för vissa yrkeskategorier. Turismavtal med bland annat EU innebär avsevärt förbättrade möjligheter till utrikesresor, men endast i form av gruppresor genom godkända resebyråer. Under 2002 blev det enklare att få pass, genom att kravet på utresetillstånd slopades, samtidigt som kravet på ett inbjudningsbrev från utlandet lättades upp. I mindre tätorter och på landsbygden är det dock inte lika lätt att få pass som i städerna. 2003 reste 20 miljoner människor utomlands, och inom ett tiotal år väntas denna siffra ha flerdubblats.

7. Strafffrihet

Trots Högsta domstolens och åklagarämbetes uttalade ansträngningar att vidta åtgärder mot tortyr och andra övergrepp förekommer de facto strafffrihet för många av de poliser och tjänstemän som gör sig skyldiga till övergrepp. På grund av korruption och politiska hänsyn får ofta även högre ledare och deras familjer i praktiken strafffrihet. Den högsta politiska ledningen framhåller dock behovet av krafttag mot korruptionen och det senaste året har partiet, mot bakgrund av växande sociala oroligheter, inlett en omfattande utbildnings- och självkritikkampanj bland sina medlemmar, i syfte att bekämpa korruption och "stärka partiets styrande förmåga". Tjänstemännens individuella ansvar betonas allt mer och under de senaste åren har en viss ökning skett i antalet dömda – ibland även avrättade – högre funktionärer, t ex borgmästare och i ett fåtal fall partisekreterare på provinsnivå. Antalet åtalade tjänstemän är dock lågt i relation till den verkliga omfattningen av korruption och andra former av kriminalitet.

8. Yttrande- och mediefrihet

Den kinesiska författningen garanterar allmän åsikts-, yttrande-, tryck-, förenings-, mötes-, demonstrations- och religionssfrihet. I verkligheten är alla dessa friheter inskränkta i varierande grad och utifrån en skiftande blandning av praxis och förankring i lagen. I Reportrar utan gränsers frihetsindex för 2005 hamnar Kina på nionde plats från slutet när det gäller pressfriheten i världen. Undersökningen mäter olika faktorer, såsom journalisters personliga säkerhet, medias ställning och myndigheters förhållningssätt till ett fritt informationsflöde. Enligt Reportrar utan gränser är 31 journalister och 62 internetaktivister för närvarande fängslade i Kina (28 respektive 89 procent av samtliga fängslade i hela världen).

Enligt de så kallade "sju nej-en", som utfärdades i augusti 2001 av den statliga press- och utgivningsmyndigheten, är det förbjudet i media att förneka marxismen, Mao Zedongs tänkande eller Deng Xiaopings teori, opponera mot

den officiella linjen eller kommunistpartiets politik, avslöja statshemligheter, skada nationell säkerhet eller nationella intressen, ifrågasätta religions- eller minoritetspolitiken, skada nationell enhet eller störa ordningen i samhället, förespråka mord, våld, obscenitet, vidskepelse eller pseudovetenskap, sprida rykten eller falsk information eller lägga sig i partiets eller regeringens arbete, bryta mot partiets propagandadisciplin eller mot de nationella utgivnings- och reklamreglerna.

Till känsliga ämnen hör i praktiken – i offentliga sammanhang – bland annat ifrågasättande av kommunistpartiets maktmonopol, direkt kritik av det högsta ledarskapet, ifrågasättande av en återförening med Taiwan eller av kinesisk överhöghet i Tibet och Sinkiang, förespråkande av den förbjudna Falungong-rörelsens budskap, rapportering om arbetarprotester, allvarliga missgrepp av myndigheter, omvärdering av militärens ingripande mot demonstrationerna på Himmelska fridens torg 1989 samt rapportering om korruption inom det högsta ledarskapet. Både de anti-japanska protesterna i våras och förre partisekreteraren Zhao Ziyangs död fanns med på de listor över tabubelagda ämnen som propagandamyndigheterna så gott som varje vecka cirkulerade till media under 2005. Själv censur är satt i system och det händer att journalister trakasseras, avskedas, får tidsbegränsade yrkesförbud, hotas eller sätts i fängelse när de tänjt gränserna för långt.

Bland de mer uppmärksammade enskilda fallen de senaste åren märks Singapore Straits Times journalist Ching Cheong som häktades i april, åtalad för spioneri, då han försökt komma över ett manuskript baserat på intervjuer med förre partisekreteraren Zhao Ziyang. Journalisten Shi Tao dömdes i april till tio års fängelse för att ha mejlat innehållet i ett partibeslut till en människorättsorganisation i USA. Shi dömdes bland annat sedan det amerikanska företaget Yahoo! lämnat ut utskrift från hans e-postkonto till de kinesiska myndigheterna. Shis advokat Guo Guoting har fått ett års yrkesförbud och sitter för närvarande i husarrest. I mars 2004 åtalades tre journalister vid den relativt frispråkiga Nanfang Dushibao (Southern Metropolis News) för korruption, men många hävdar att åtalet var ett straff för tidningens avslöjanden om polisens dödsmisshandling av en student i Kanton och artiklar om SARS som publicerades utan regeringens godkännande. Redaktören Cheng Yizhong har sedan dess släppts, men hans två kollegor förblir fängslade. I september 2004 anhölls en kinesisk journalist, Zhao Yan, medarbetare i New York Times, för att ha ”avslöjat statshemligheter”. Han är fortfarande häktad.

Trots bristande pressfrihet är den kinesiska tidningsmarknaden mer varierad än någonsin tidigare. Utbudet är enormt, med hundratals tv-kanaler och tusentals tidningar och tidskrifter. Tidigare har samtliga nyhetsmedia ägts direkt eller indirekt av staten eller partiet, men under de senaste två åren har experiment med att privatisera ägarstrukturerna genomförts. En av Pekings största

dagstidningar, Beijing Youth Daily, noterades på Hongkongbörsen förra året. Över 600 tidningar och tidskrifter fick samma år läggas ned sedan staten dragit in sitt finansiella stöd till en lång rad publikationer. De flesta tidningar och tidskrifter tvingas nu konkurrera om läsare för sin överlevnad, vilket lett till en mer läsvänlig och säljande och i vissa fall nära nog undersökande journalistik. Samtliga publikationer, oavsett ägarstruktur, har dock ett uttalat ansvar att följa partiets "vägledning", och det finns inget som tyder på att den politiska ledningen skulle vara beredd att minska kontrollen över redaktionernas arbete. Snarare menar kinesiska journalister och mediebedömare att restriktionerna för media skärpts under 2005. I juni infördes exempelvis obligatoriska avgiftsbelagda kurser för alla journalister som inte arbetar inom de officiella medieorganisationerna. Kurserna omfattar förutom föreläsningar i etik och regelverk även ideologiska studier i marxism-leninism och Mao Zedongs tänkande.

TV-inslag granskas i allmänhet före sändning. Utländska TV-bolag tillåts sända i Kina, dock endast till en mycket begränsad publik – främst utlänningar - på hotell och i bostadsområden med en viss andel utlänningar. Trots förbud köper många egen parabolutrustning och kan därmed ta del av de utländska sändningarna, något som regeringen under 2004 föresatte sig att strängt beivra. TV- och även vissa radiosändningar från utlandet utsätts för störningar, t.ex. CNN, BBC, Voice of America, Radio Free Asia, samt Radio Tibet.

Myndigheternas kontroll av Internet har ökat under de senaste åren. Enligt BBC arbetar minst 50 000 kinesiska tjänstemän med att identifiera, censurera och stänga olämpliga webbsidor och "vägleda" samtalen på diskussionsfora och i chattrum. Upphovsmännen bakom alla icke-kommersiella webbsidor uppmanades tidigare i år att anmäla sig till närmaste polismyndighet före den 30 juni 2005. Alla webbsidor som inte registrerats hotades med stängning. Kampanjen resulterade enligt EU-kommissionens delegation i Peking i att tusentals webbsidor stängdes.

I maj meddelade den statliga myndigheten för radio, tv och film att man ämnade investera flera hundra miljoner yuan i ny teknik för att bättre övervaka innehåll på Internet, tv och mobiltelefonnätet. I juli skärptes reglerna som tvingar chattare och bloggare att registrera sig under sina verkliga namn.

I samband med en kampanj mot "ohälsosamt innehåll" (bl.a. pornografi och innehåll som kan skada statsmakten) stängdes enligt officiella uppgifter över 16 000 internetkaféer i Kina mellan februari och oktober 2004. Webbsidor med tabubelagda ämnen spärrades och användning av proxyservrar försvårades. Till de spärrade webbsidorna hör vissa sökmotorer liksom BBC:s kinesiskspråkiga sidor. De populära sökmotorerna Google och Microsoft har båda beslutat att

acceptera kinesiska krav att rensa bort tabubelagda ämnen från sökområdena på sina kinesiska webbsidor.

En kungörelse från kulturministeriet i oktober 2003 tvingade alla internetkaféer att installera övervakningssystem som registrerar vilka webbsidor varje enskild användare har besökt och automatiskt underrättar myndigheterna när dessa innehåller otillåtet material. (En kinesisk veckotidning kallade i år censuren "ett säkerhetsnät på nätet.") I september 2005 utfärdade State Council och IT-ministeriet en ny förordning som förbjuder spridning via internet, e-post eller SMS av alla nyhetstexter och ledarkommentarer som inte först publicerats av de officiella nyhetskällorna CCTV eller Xinhua. Enligt de nya reglerna blir det även förbjudet att använda Internet (*obs mellanslag*), e-post eller SMS för att "kalla till olagliga sammankomster, marscher, demonstrationer eller samlingar i syfte att störa den allmänna ordningen" eller för att "stödja aktiviteter organiserade av olagliga civila organisationer". Bestämmelserna har tillkommit mot bakgrund av att Internet och mobiltelefoner spelat en viktig roll för att samordna och organisera fristående gruppers aktiviteter och ett växande antal strejker och protester de senaste åren.

Trots försöken att kontrollera Internet har användningen ändå bidragit till att massivt öka tillgången på information och möjligheterna för diskussion i Kina under senare år. Den som använder Internet och aktivt söker efter samhällskritiskt material i Kina kan ibland hitta det – med risk för att detta uppdagas i efterhand. I oktober 2005 beräknades Kina ha över 100 miljoner Internetanvändare, vilket indikerar att användarkretsen fortfarande är relativt begränsad, även om en stadig ökning sker. Användarna är dessutom företrädesvis män under 30 år, välutbildade och bosatta i städer i de mest utvecklade regionerna. Även mobiltelefonin har ökat lavinartat i Kina på senare år. Hösten 2005 fanns ungefär 370 miljoner mobiltelefonanvändare i Kina, och den snabbt växande SMS-trafiken beräknas uppgå till 20 miljarder meddelanden i månaden.

Förenings- och församlingsfriheten är fortsatt kringskuren, även om antalet människor som är med i en eller flera föreningar ökat mycket snabbt de senaste åren. På vissa områden - till exempel inom miljö, kvinnors rättigheter, kulturmiljövård och välgörenhet - finns stor aktivitet bland många organisationer som i praktiken kan betecknas som relativt självständiga. Enligt en förordning från 1998 måste alla "icke-statliga sammanslutningar" som villkor för registrering sorteras in under en statlig institution eller myndighet, vilket betyder att de per definition inte är helt självständiga. Förfarandet uppges dessutom vara ganska omständligt och kostsamt, varför det inte är ovanligt att organisationer istället registrerar sig som företag eller institut. Enligt uppskattning existerar mellan 1 och 2 miljoner oregistrerade enskilda organisationer. En debatt förs i samhället, i viss mån även understödd av

ledarskapet, där man framhåller frivilligorganisationers viktiga roll i samhällsutvecklingen och betonar att enskilda organisationer måste få ökat handlingsutrymme. Många icke-statliga organisationer har rapporterat om skärpningar och inskränkningar i sin verksamhet under det senaste året. Ett antal tidigare lagliga föreningar har stängts och miljöorganisationer har varnats, framförallt mot att samarbeta med utländska enskilda organisationer. Det har också blivit svårare att registrera en förening som bolag eller institut (se avsnitt 20).

Myndigheterna har en repressiv hållning till otillåtna sammanslutningar, särskilt sådana som av myndigheterna betecknas som sekter, till exempel Falungong. Falungongrörelsen bannlystes i juli 1999 och olagligförklarades i oktober samma år med hänvisning till att den inte hade registrerat sig i enlighet med nämnda förordning från 1998. Sektlagstiftningen som trädde i kraft 1999 tillåter lokala myndigheter att kategorisera otillåtna religiösa aktiviteter som hot mot den sociala stabiliteten och att anhålla personer som är inblandade i dessa. Myndigheterna har stort utrymme att själva tolka vad som skall betecknas som "sektliknande aktiviteter", vilket ger upphov till godtycke och variationer i tillämpningen av lagen. Ytterligare en skärpning trädde i kraft till följd av en ny gemensam lagtolkning från Högsta domstolen och Högsta åklagarämbetet från juni 2001. Tolkningen innebär bland annat att framställande eller distribution av fler än 300 bilder eller flygblad kan medföra tre till sju års fängelse och av fler än 1 500 till fängelse i mer än sju år. Att kalla fler än 20 personer till Falungong-aktivitet kan ge tre till sju års fängelse.

Sedan bannlysningen av Falungong har en omfattande medie- och samhällskampanj mot rörelsen bedrivits. Människorättsorganisationer har rapporterat att tusentals anhängare har anhållits eller satts i läger för "omskolning genom arbete". Enligt obekräftade uppgifter har antalet anhängare som dött efter tortyr i polisförvar, arbetsläger och fängelse nu stigit till över 2 500. Även om kampanjen mot Falungong har fortsatt med oförminskad styrka under 2005 har propagandan mot rörelsen i media fått mindre utrymme än tidigare.

Religionsutövning av olika slag är på frammarsch i Kina, och tolereras om den håller sig till statens rigorösa bestämmelser. Kinesisk lagstiftning gör stor skillnad på registrerade och oregistrerade samfund. Godkända och registrerade församlingar tillåts utöva sin religion, men måste underkasta sig kontroll av statliga överorgan. Dessa organ godkänner val av religiösa ledare och övervakar religionsutbildningen. Officiellt erkänns i Kina fem "religioner": buddism, islam, taoism, protestantism och katolicism. Alla dessa har egna organisationer som ska "tillvarata sina religioners intressen". Många heliga byggnader har reparerats och besöksfrekvensen ökar påtagligt. Buddismen hade enligt statliga källor 2003 100 miljoner bekännare, islam 20 miljoner, protestantismen över 10

miljoner och katolicismen 5 miljoner. Andra uppskattar antalet kristna till betydligt fler (10 miljoner katoliker och 40-50 miljoner protestanter). Alla former av religiöst missionerande på offentlig plats är förbjudna. Medlemskap i kommunistpartiet förutsätter ateism.

Icke-sanktionerade religiösa samfund tolereras inte. Kampanjen mot Falungong tycks även ha bidragit till att förföljelsen av andra religiösa riktningar har ökat. I många regioner förföljs anhängare av protestantiska och katolska underjordiska kyrkor av myndigheterna, och deras samfund betecknas som "farliga sekter". Det officiella katolska samfundet i Kina erkänner inte påvens överhöghet, och för den katolska kyrkan är alla kontakter med påven fortfarande förbjudna, även om vissa trevare på senare år sägs ha förekommit mellan Kina och Vatikanstaten. Underjordiska katolska kyrkor som är Vatikanrogna rapporteras dock fortfarande vara utsatta. I anslutning till påvens död arresterades fyra präster och biskopar i den underjordiska katolska kyrkan. I maj gjordes samtidigt razzior mot 100 protestantiska så kallade huskyrkor i Jilin-provinsen, varvid över 600 församlingsmedlemmar anhölls. I mitten av juni var 100 av dessa fortfarande fängslade.

I Tibet och Sinkiang förekommer att religiösa uttryck tolkas som "separatism" och därmed hot mot landets säkerhet, vilket leder till allvarliga inskränkningar i religionsfriheten (se även avsnitt 16).

Kinas demokratiparti, China Democracy Party, CDP, är fortsatt föremål för repression. CDP bildades våren 1998 och blev den första oberoende sammanlutning som har försökt registrera sig som politiskt parti. Minst 30 av CDP:s ledande medlemmar har sedan dess dömts till långa fängelsestraff för brott enligt strafflagens kapitel om "hot mot statens säkerhet", senast i oktober 2003, då dissidenten He Depu dömdes till åtta års fängelse bland annat för samröre med CDP. Flera tiotal andra medlemmar har dömts till administrativt frihetsberövande (se avsnitt 5).

Organisations- och fackföreningsfrihet saknas. Endast fackföreningar som är auktoriserade och ingår i statliga Allkinesiska fackföreningsfederationen (All-China Federation of Trade Unions, ACFTU) tillåts verka. Vilda strejker och arbetarprotester förekommer och tystas vanligtvis ner, ibland med våld. Ledarna riskerar stränga straff (se avsnitt 10).

9. De politiska institutionerna

Folkrepubliken Kina är en enpartistat som präglas av kommunistpartiets maktmonopol. Ytterligare åtta partier finns, men de är helt underordnade kommunistpartiet och saknar reell betydelse. Med vissa undantag på de lägsta administrativa nivåerna föreligger inte rätten att välja ledarskap. Högsta

verkställande organ är det så kallade Statsrådet (State Council). Nationella val förekommer inte.

Offentlig opposition mot kommunistpartiets maktmonopol bemöts repressivt och leder inte sällan till långa fängelsestraff. Myndigheterna söker även begränsa rörelser utan allmänpolitiska mål som organiserar sig utanför kommunistpartiets ramar, till exempel lokala arbetargrupper, religiösa grupper eller meditationsgrupper.

Kommunistpartiet (KKP) har 69 miljoner medlemmar. Kvinnor och etniska minoriteter är underrepresenterade i partiet. Endast 11,6 miljoner är kvinnor och 4,1 miljoner uppges tillhöra etniska minoriteter. KKP:s ställning bygger dels på att författningen föreskriver att Kina är en socialistisk stat med "deltagande från alla demokratiska partier under ledning av Kinas kommunistparti", dels på en leninistisk statsuppbyggnad med partikommittéer på alla administrativa nivåer i alla myndigheter och offentliga företag. Partiets - och därmed också den kinesiska maktens - kärna är det för närvarande nio man starka (ingen kvinna) permanenta utskottet i centralkommitténs politbyrå. Partiet har idag ambitionen att – utan att ifrågasätta sitt eget maktmonopol – utöva sitt ledarskap på ett mer transparent sätt (se avsnitt 7).

Enligt författningen utövas den högsta makten i den kinesiska statsbildningen av folkkongresserna, som finns på fyra alternativt fem nivåer, beroende på lokala variationer. Högst står parlamentet, den Nationella folkkongressen (NPC), som sammanträder i plenum i mars varje år. Medlemmarna i NPC tillsätts inte genom direkta val. Verkställande organ inom NPC är dess ständiga utskott. På gräströtsnivå hålls sedan drygt tio år direkta val till verkställande organ, bykommittéer, vart tredje år. Systemet omfattar nu runt 800 000 byar över hela landet. I motsats till de verkställande organen på övriga nivåer kan personer som inte är medlemmar i kommunistpartiet väljas till byordförande. Partiet har dock inflytande över vem som tillåts kandidera till byordförande, en position som dessutom är underställd byns partisekreterare. Försök med indirekta och direkta val till verkställande organ på den näst lägsta nivån ovanför byarna, dvs landsbygdskommunerna, har gjorts trots att sådana val inte föreskrivs av vare sig nationell lagstiftning eller av nationell policy. I några utvalda städer har det förekommit försök med direkta val till det verkställande organet på lägsta nivå, de s.k. grannskapskommittéerna. Den Nationella folkkongressen har sedan början av 2005 övervägt ändringar i vallagen för att "stärka demokratin" när det gäller val till lokala folkkongresser på by- och landsbygdkommunal nivå, bland annat genom förbättrade valprocedurer.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Kina är sedan 1983 medlem i International Labour Organisation (ILO) och undertecknade 2001 en avsiktsförklaring med ILO som syftade till att sätta upp

ett samarbetsprogram med denna organisation. Sammanlagt har Kina ratificerat 23 ILO-konventioner, inklusive Labour Administration Convention (nr 150) och Safe and Health Construction Convention (nr 167) samt Worst Forms of Child Labour Convention (nr 182). Kinesisk lagstiftning på dessa områden överensstämmer enligt ILO i huvudsak med dessa konventioner. För närvarande förbereds ratificering av Non-discrimination, Employment and Occupation Convention (nr 111).

Kina erkänner emellertid fortfarande inte tre av ILO:s kärnprinciper: mötesfrihet, kollektiva förhandlingar och rätten att organisera sig. Kina har inte ratificerat vare sig ILO:s konvention 87 (föreningsfrihet) eller 98 (organisationsrätten och rätten till kollektivförhandlingar). Organisationsfrihet finns alltså inte i Kina. Kina har även en de facto-reservation mot ICESCR:s artikel 8.1.(a) om rätten att bilda eller ansluta sig till valfri fackförening. Inskränkningar i denna rätt återfinns även i två nationella lagar: Fackföreningslagen och Arbetslagen. Den förra reviderades 2002 i syfte att stärka fackföreningarnas roll, men förbudet mot fria fackföreningar kvarstår. Den senare begränsar även strejkrätten. Det är inte uttryckligen förbjudet att strejka, men det finns inte heller något skydd för strejkrätten, och strejker slås vanligtvis ned av myndigheterna.

I april 2005 granskades Kinas första rapport om tillämpningen av ICESCR, FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Bland rekommendationerna i FN-kommitténs rapport återfinns uppmaningar att avskaffa tvångsarbete, tillåta fristående fackföreningar och vidta åtgärder för att bekämpa diskriminering av kvinnor, funktionshindrade och migrantarbetare. Kommittén uppmanar också Kinas att avskaffa barnarbete, förbättra tillämpningen av existerande arbetsmarknadslagstiftning, införa en minimilön samt förbättra arbetsmiljön och säkerheten på arbetsplatserna.

På senare år har antalet vilda strejker, protestyttringar och arbetstvister ledda av missnöjda eller friställda arbetare ökat. Människorättsorganisationen Human Rights Watch menar att myndigheterna reagerar på protesterna med en kombination av "morot och piska", men vanligtvis med piska, och ofta med vägran från polisen att utfärda tillstånd för demonstrationer. Våld mot obehäpnade demonstranter förekommer, liksom frihetsberövande och frisläppande mot löfte att inte delta i flera demonstrationer samt hot mot demonstranternas familjemedlemmar.

Bland de mer uppmärksammade enskilda fallen under året märks Li Xintao och Kong Jun, två fabriksarbetare från Shandong-provinsen, som i maj 2005 dömdes till fem respektive två års fängelse för att ha demonstrerat för att få ut sina löner. Enligt organisationen Human Rights in China hade båda velat få tillstånd en rättslig prövning av arbetsgivarens beslut att hålla inne lönerna men

inte lyckats hitta advokater som var villiga att ta sig an deras fall. I maj 2003 dömdes två arbetaraktivister, Yao Fuxin och Xiao Yunliang, till sju resp. fyra års fängelse för omstörtande verksamhet i samband med demonstrationer 2002. Uppemot 50 000 personer genomförde då demonstrationer som har betecknats som de största i Kina sedan 1989, i de nordöstra städerna Liaoyang, Daqing och Fushun.

Arbetslösheten är en fråga som får stor uppmärksamhet på regeringshåll. Officiellt ligger arbetslösheten i städerna på strax över fyra procent, men dessa siffror inkluderar bara dem som har varit registrerade som arbetslösa i över tre år och inbegriper inte landsbygdsbefolkningen, som i betydande utsträckning är undersysselsatt. Många bedömare menar att den verkliga arbetslösheten även i städerna är betydligt högre än de officiella siffrorna visar. Samtidigt konstaterades 2005 för första gången ett arbetskraftsunderskott i Pärlflods-deltat i Guangdong-provinsen. Enligt en rapport från arbetsmarknadsministeriet "saknades" 2 miljoner fabriksarbetare, när arbetsåret inleddes efter det kinesiska nyåret.

Undermåliga arbetsförhållanden och olyckor på arbetsplatsen är vanliga problem. I synnerhet gruvolyckor med höga dödssiffror har varit vanligt förekommande. I syfte att förbättra säkerheten på arbetsplatserna antogs 2002 en lag om arbetssäkerhet, och sedan 2004 beordras arbetsgivare inom farliga sektorer som bygg- och gruvindustri att ta ut arbetsskadeförsäkring för sina anställda. Dessa lagar har dock hittills haft begränsad effekt när det gäller att minska antalet arbetsplatsolyckor.

Under 2004 omkom enligt officiella siffror 6 027 gruvarbetare i arbetsplats-olyckor. För de första fem månaderna 2005 var samma siffra 2 187 omkomna (en ökning med 9,7 procent jämfört med samma period 2004). Allvarligast var en olycka i Liaoning-provinsen i februari 2005, som krävde 214 gruvarbetares liv. I efterdyningarna av Liaoning-olyckan höjde staten kraftigt de obligatoriska ersättningsnivåerna för omkomna och skadade, i hopp om att detta skulle förmå gruvbolagen att förbättra säkerheten. Premiärminister Wen Jiabao lovade i februari att motsvarande 300 miljoner USD skulle investeras för att förbättra säkerheten i de statsägda gruvorna. Efter ytterligare en allvarlig gruvolycka i Guangdong-provinsen i augusti 2005 beordrade den statliga tillsynsmyndigheten att 7 000 gruvor (en tredjedel av det kinesiska gruvbeståndet) skulle avbryta sin produktion från och med årsskiftet. Bara de gruvor som lever upp till de statliga säkerhetsföreskrifterna kommer att tillåtas öppna igen, enligt myndigheten.

Andra missförhållanden är avsaknad av anställningskontrakt, outbetalade löner och mycket långa arbetsdagar med oregistrerad övertid. Migranter som kommer till städerna från landsbygden tillhör en stor och särskilt utsatt grupp,

inte minst kvinnor, som ibland hamnar i prostitution. Unga, kvinnliga migrantarbetare utgör cirka 60 procent av de anställda inom tillverkningsindustrin. De är ofta lönediskriminerade och har dåliga arbetsvillkor även i övrigt. Uppgifter om att migranter används för slavarbete förekommer. Även barn används som arbetskraft inom vissa sektorer, t ex textilindustrin, trots att sådana brott mot lagstiftningen beivras. Nya bestämmelser som förbjuder barnarbete infördes den 1 december 2002. Under de senaste åren har regeringen visat en ökad vilja att stödja satsningar för att höja företagets sociala ansvar. I november 2005 höll FN:s initiativ för företags sociala ansvar, Global Compact, ett toppmöte i Shanghai.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Kina gjorde stora framsteg i fråga om sjukvård under 1900-talets senare hälft. I stort är befolkningen idag vid betydligt bättre hälsa än i de flesta större utvecklingsländer. De främsta anledningarna till detta är ökat generellt välbefinnande och systematiska hälsokampanjer. Undernäring drabbar idag ca tio procent av befolkningen. Den förväntade medellivslängden är runt 72 år.

Barnadödligheten har sjunkit till exempel för barn under 5 år från 4,9 procent 1990 till 3,9 procent 2002, enligt UNDP:s Human Development Report, 2004.

Sedan de ekonomiska reformerna inleddes för över tjugo år sedan och som en följd av att finansieringsansvaret har decentraliserats till lägre administrativa nivåer har centralregeringens bidrag till sjukvården minskat. De offentliga utgifterna för sjukvård uppgick 2001 till 2,0 procent av BNP. Sjukvården finansieras idag enligt WHO ungefärligen till 15 procent av statskassan, till 25 procent av försäkringssystem och till 60 procent privat. I brist på offentliga medel drivs sjukhusen i stor utsträckning som privata företag.

WHO:s index över finansiering av hälsovård speglar en mycket ojämlig tillgång till vård hos olika inkomstgrupper i Kina, framför allt mellan stad och land, kustområdena och de fattigare inlandsregionerna samt mellan olika inkomstgrupper och mellan män och kvinnor. Denna ojämliga tillgång torde vara en viktig anledning till att hälsoindikatorerna inte utvecklas lika positivt som tidigare. Stadsbefolkningen drabbas i dag i stor utsträckning av välfärdssjukdomar som cancer medan man på landsbygden fortfarande kämpar med att få bukt med vanliga infektionssjukdomar som TBC och hepatit B. Spädbarnsdödligheten är relativt låg, 21,5 per 1 000 födselar år 2004. I bergsområden med stor koncentration av minoriteter uppges den vara 3-5 gånger högre än i städerna. Flickor lider i större utsträckning av undernäring än pojkar, och tvärt emot trenden i övriga världen är barnadödligheten högre bland flickor än pojkar. Detta mönster är tydligare på den fattigare landsbygden än i städerna. Sambandet mellan fattigdom och sjukdom är tydligt.

Kinas vice hälsominister sade i november 2004 att regeringens hälsoutgifter på landsbygden var "minimala" då endast 30 procent av de statliga hälsoutgifterna gick till de 70 procent av befolkningen som bor på landsbygden. För att ta itu med detta problem har man lanserat en ny modell av hälsoförsäkring på landsbygden, och 69 miljoner människor på landsbygden ingår redan i detta program. Systemet, som är under uppbyggnad, ger dock endast ett begränsat skydd. Enligt UNDP:s Human Development Report för 2005 saknar 70-80 procent av alla hushåll på landsbygden fortfarande sjukvårdsförsäkring.

Fram till för ett par år sedan var hiv/aids-frågan fortfarande ett tabubelagt ämne i kinesiska media. Idag har öppenheten kring hiv/aids ökat, men kunskapen är fortfarande mycket låg, vilket bidrar till att smittade ofta stigmatiseras av sin omgivning. I juni presenterade hälsoministeriet en femårsplan för behandling av hiv/aids, med fokus på förebyggande, bland annat genom informationskampanjer, ingripande mot högriskgrupper samt gratis behandling och gratis anonyma hiv-tester. Kina har som mål att tillhandahålla retroviral behandling för 100 000 människor år 2005, som del av det globala initiativet att erbjuda sådan behandling för 3 miljoner människor i världen år 2005.

Regeringen erkänner att det finns nära en miljon hiv-smittade i Kina. Många kritiker menar dock att detta är en grov underskattning, och att det verkliga antalet sannolikt ligger mellan 2 och 5 miljoner hiv-positiva. FN-experter bedömer att Kina kan ha 10 miljoner smittade år 2010. Sprutnarkomaner uppges utgöra den största gruppen hiv/aids-smittade, och kopplingen är tydlig mellan landets narkotikarutten och den geografiska smittspridningen, från gränsen till Burma till sydöstkusten och från Afghanistan till bland annat Peking via Sinkiang. Transfusioner av smittat blod och den ökande prostitutionen är andra källor till smittspridning. Oskyddat sex utgör dock bara källan i runt 8 procent av fallen, enligt officiell statistik.

En nationell kommitté tillsattes 2004 för att leda arbetet mot hiv och aids. Många lokala aktivister och organisationer menar att bristande samordning mellan hälsoministeriet och ministeriet för allmän säkerhet hotar regeringens förebyggande arbete, särskilt när det gäller behandling av högriskgrupperna. Human Rights Watch publicerade i juni en omfattande rapport om trakasserier av lokala hiv/aids-aktivister i många provinser, och uppmanade den kinesiska regeringen att ge det civila samhället större möjligheter att bidra till det förebyggande arbetet att stödja smittade och deras familjer.

I april anhölls 15 personer i anknytning till den omfattande blodgivarskandal som under mitten av 1990-talet antas ha orsakat att ett stort antal människor i Henanprovinsen i centrala Kina hiv-smittades. De som nu anhållits lär dock inte inkludera några av de då ansvariga myndighetspersonerna. Blodgivning var

en viktig inkomstkälla och det är inte känt exakt hur många fattiga bondefamiljer som drabbats. Medias rapportering om skandalen är restriktiv, och det har hänt att frivilliga hjälparbetare motarbetas.

2004 antogs en ny lag som förbjuder diskriminering av hiv- och aids-smittade och även personer med andra smittsamma sjukdomar, som hepatit B. Samtidigt antogs konkreta regler som förbjuder arbetsgivare att diskriminera smittade.

12. Rätten till utbildning

Sedan Folkrepubliken grundades 1949 har utbildningsnivån höjts väsentligt, särskilt sedan de ekonomiska reformerna påbörjades i slutet av sjuttioåret. Enligt UNDP är läskunnigheten i Kina bland vuxna över 15 år 91 procent. År 1950 kan läskunnigheten ha legat så lågt som 10 procent. Från att ha varit helt statligt och näst intill gratis har dock utbildningssystemet genomgått en genomgripande förändring som bl.a. inneburit att huvudansvaret för utbildningskostnaderna decentraliserats till lokal nivå. Detta har i praktiken medfört att utbildningen till stor del blivit beroende av finansiering genom avgifter och egen verksamhet även på grundskolenivå. Formellt finns inte studieavgifter för de nio obligatoriska åren, men i praktiken tar skolor ut ett växande antal avgifter under andra namn, vilket leder till att många barn, särskilt flickor, i familjer med låg inkomst tas ur skolan och att familjer skuldsätts.

En rad initiativ har tagits under det senaste året i syfte att försöka komma till rätta med problemet. I januari utlovade utbildningsminister Zhou Ji att alla barn ska få tillgång till nioårig grundskola före 2007 (en rättighet som egentligen redan finns garanterad i konstitutionen). I mars lovade premiärminister Wen Jiabao att 14 miljoner elever från fattiga familjer ska få gratis skolböcker och slippa betala skolrelaterade avgifter. Regeringen uppger att man under 2004 avsatt över 10 miljarder yuan åt att på olika sätt förbättra tillgången till grundutbildning för landsortsbefolkningen, en ökning på 70 procent jämfört med året dessförinnan.

Det är ett faktum att Kinas utbildningspolitik under senare år prioriterat den högre utbildningen på grundutbildningens bekostnad. Denna omprioritering har lett till stora variationer mellan olika befolkningsgrupper och områden i fråga om tillgången till utbildning, särskilt på gymnasienivå. Generellt är tillgången bättre för stadsbefolkningen, med undantag för barnen i den stora gruppen migrantarbetare. Eftersom dessa inte är registrerade i städerna har de inte kunnat gå i vanliga skolor annat än genom att erlägga kraftiga skolavgifter. Vissa insatser har dock gjorts i många städer de senaste åren för att förbättra tillgången till grundskola för migrantarbeters barn. I fattigare områden är det vanligt att barn bara går i skolan i fem-sex år. Kvinnors utbildning är i

genomsnitt fortfarande betydligt kortare än mäns, även om flickors tillgång till grundskoleutbildning uppges ha förbättrats sedan början av 90-talet. Totalt går ungefär 19 procent av alla ungdomar vidare till högre utbildning, enligt officiella siffror från 2005.

FN:s kommitté mot rasdiskriminering uppmanade 2001 Kina att ta itu med diskrimineringen av etniska minoriteter i landets utbildningssystem, särskilt i Tibet. Relativt många grundskolor i större minoritetsområden som Sinkiang, Tibet och Yunnan undervisar på minoritetsspråk, men på högre nivåer är undervisningen begränsad. Antagningsprov till allmänna universitet sker undantagslöst på kinesiska. I maj 2002 upphörde Sinkiangs främsta universitet, Sinkiangs universitet, att undervisa på uighuriska. Flertalet högskolor som undervisar på minoritetsspråk är särskilt ägnade studier av minoritetskulturer (se även avsnitt 16).

Efter ett besök i september 2003 kritiserade FN:s specialrapportör för utbildningsfrågor, Katarina Tomasevski, Kina för brister i utbildningspolitiken, särskilt förbudet mot religiösa skolor och systemet med godtyckliga skolavgifter. Tomasevski var kritisk till att Kina endast spenderar två procent av BNP av statliga medel på utbildning, medan FN rekommenderar minst sex procent och att staten endast bekostar 53 procent av skolornas drift, medan föräldrar och privata initiativ får svara för resten.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Mer än tjugo års reformpolitik har medfört den i särklass största minskningen av den globala fattigdomen i modern historia. Sedan 1978 har den årliga tillväxten legat över nio procent. Mellan 200 och 300 miljoner människor har lyfts ut fattigdom, och levnadsstandarden har höjts markant i de flesta regioner. Medelinkomsterna för stadsbor mer än femdubblades i reella termer 1979-2004, medan medelinkomsterna för landsortsbefolkningen nästan sexdubblades under samma tid, enligt officiella siffror. De senaste åren har dock inkomsterna i städerna ökat betydligt snabbare än på landsbygden. BNP per capita och år beräknas idag ligga på ca 1 250 USD, eller närmare 5 000 USD i köpkraftsanpassade termer.

I UNDP:s Human Development Index för 2005 hamnar Kina på 85:e plats (av 177) mot 94:e 2004 och 104:e för året dessförinnan, före bland annat Sydafrika, Indien och Indonesien. Under de senaste 15 åren har Kina klättrat 20 platser i rankingen, vilket enligt UNDP speglar ett av de snabbaste framstegen i mänsklig utveckling i historien. Indexet mäter förutom inkomster även faktorer som läskunnighet, spädbarnsdödlighet och kvinnors deltagande i det offentliga livet.

Enligt Världsbankens bakgrundsstudie Reducing Poverty Sustaining Growth från 2004 hade andelen som (enligt den köpkraftsanpassade metoden PPP) tjänade mindre än en dollar per dag minskat från 49 till 7 procent, eller från 490 miljoner människor till 88 miljoner under åren 1981-2002. Många befinner sig dock strax ovanför gränsen: 47 procent hade 2001 en konsumtion på mindre än två dollar per dag. Kina har en egen lägre definition av fattigdom. Enligt uppskattningar på basis av den har antalet under fattigdomsgränsen nedbringats från 250 miljoner till under 30 miljoner. Uppgifter för år 2003 säger dock att de allra fattigastes antal det året faktiskt ökade med 800 000 – första gången denna siffra ökade sedan reformerna inleddes för ett kvartssekel sedan.

Inkomstklyftorna i samhället återfinns mellan stad och landsbygd, mellan de utvecklade östkustregionerna och de fattigare inlandsprovinserna, men också inom städerna och mellan olika befolkningsgrupper. Gini-koefficienten, som mäter fördelningen av inkomsterna i samhället, ligger idag på 0,45 vilket är bland det högsta i världen. Överlag har minoritetsområdena - precis som landet i övrigt - fått del av det ekonomiska välståndet, dock i betydligt mindre utsträckning. Officiellt erkänns att flertalet av de personer som ligger under fattigdomsstrecket tillhör minoriteter. Ansträngningar har gjorts för att trygga en viss levnadsstandard även för sämre ställda grupper genom ökad fördelning, till exempel genom skattelättnader på landsbygden.

För gemene man saknas ännu ett utvecklat socialförsäkringssystem, även om man i städerna försöker införa ett sådant. Det socialförsäkringssystem som tidigare fanns för stadsbor – inte för landsbygdsbefolkningen – och som var knutet till deras statliga anställning, har gradvis avvecklats i takt med de ekonomiska reformerna. Tidigare fördelades bostäder enligt ett slags välfärds-system med försumbara hyror. Även detta system håller på att avskaffas. Bostäder har byggts i tidigare aldrig skadad omfattning, och bostadsstandarden har höjts markant för stora grupper. Samtidigt har anpassningen till marknadssystemet inneburit svårigheter för många familjer. Boende i äldre stadsbebyggelse som tvångsförflyttas i och med att deras bostäder rivs har rätt till ny bostad eller ersättning, men efterlevnaden varierar. Detsamma gäller för de hushåll på landsbygden som tvångsförflyttas vid de många större dammbyggen som pågår på vissa håll i landet eller vars odlade mark tas i anspråk av urbaniseringen.

Under 2004 skrevs skyddet av privat egendom in i Kinas konstitution. Markkontraktslagen (Land Contract Law) som trädde i kraft i mars 2003 syftar till att skydda jordbrukarfamiljer från otillåten konfiskering av mark av lokala myndighetsföreträdare i minst 30 år. Lagen ger därmed även skydd för änkor och frånskilda kvinnor att fortsätta bruka marken efter makens dödsfall eller frånvaro efter skilsmässa. Lagen innebär dock ingen förändring beträffande

äganderätten till marken. All mark tillhör även fortsättningsvis staten, även om lantbrukare har brukarrätt och viss transfereringsrätt till marken.

Ett växande problem är att lokala myndigheter och byggbolag vräker hundratusentals husägare och hyresgäster, ofta i strid med kinesisk lagstiftning. Ersättningen för exproprierad mark är ofta otillräcklig och möjligheterna till juridisk prövning begränsas av korruption i partistrukturer och rättsväsende. Enligt en artikel i partiorganet Folkets Dagblad från augusti 2005 har Högsta domstolen, i syfte att minska belastningen på rättssystemet, uppmanat domstolarna att sluta att pröva fall som handlar om exproprierad mark.

Enligt China Daily blev 40 miljoner lantbrukare jordlösa bara under 2003, och över 6,7 miljoner hektar odlad mark konfiskerades under de sju åren före 2003. Protestaktioner mot konfiskeringar stoppas ofta på ett brutalt sätt, genom frihetsberövanden och arresteringar. Advokaten Zheng Enchong, förespråkare för boendes rättigheter, dömdes 2003 till tre års fängelse för att ha "avslöjat statshemligheter" när han faxade information om lokala protester till en amerikansk människorättsorganisation. Ett stort antal fastigheter har exproprierats under året i Peking och andra städer, vilket föranlett omfattande och tidvis våldsamma protester. Två nya lagförslag som syftar till att implementera konstitutionellt garanterade skyddet av privat äganderätt och öka ersättningen till drabbade är under utarbetande.

14. Kvinnans ställning

Kvinnors deltagande i förvaltning och arbetsliv har sedan 1950-talet legat på en hög nivå. Även kvinnor har fått höjd levnadsstandard till följd av reformpolitiken de senaste drygt tjugo åren. Nedskärningarna i de offentliga försäkringssystemen har dock samtidigt lett till att traditionella värderingar och vanor återuppstått, särskilt på landsbygden.

Kina anslöt sig 1980 till kvinnokonventionen (CEDAW). Kvinnors jämställdhet med män och rätt till lika lön fastslås av författningen. En rättslig brist är avsaknaden av definition av begreppet "diskriminering av kvinnor"; diskriminering är förbjudet men definieras inte. Lagen föreskriver inte heller vilka påföljder som gäller vid diskriminering. Det finns även lagar med särskilda föreskrifter till förmån för kvinnors ställning inom en rad områden. 1992 antogs *Lagen om skydd av kvinnors rättigheter och intressen* som syftar till att ge skydd mot vissa av de problem som kinesiska kvinnor traditionellt möter. Lagen innehåller bland annat förbud mot arrangerade äktenskap, bortgifte av minderåriga och hindrande av flickors skolgång samt förbud mot handel med kvinnor. I augusti 2005 antogs ett tillägg till lagen som för första gången uttryckligen förbjuder sexuella trakasserier. Inte heller detta begrepp definieras dock, och inga straffsatter anges. Samtidigt antogs ytterligare ett tillägg med liknande vagt språkbruk, som kräver att statliga myndigheter och företag ska ha

ett "lämpligt" antal kvinnor i ledande positioner. Köp och försäljning av sexuella tjänster är olagliga i Kina, men till skillnad från koppleri är dessa brott inte inkluderade i den allmänna strafflagen.

Kina har antagit en handlingsplan för perioden 2001-2010, som identifierar mål till skydd för kvinnor inom områdena hälsa, utbildning, lagstiftning/rättsskydd, miljö, ekonomi, förvaltning och beslutsfattande. Ansvarig för övervakningen av tillämpningen är National Working Committee on Children and Women (NWCCW), som inkluderar representanter för berörda ministerier och institutioner.

I UNDP:s senaste jämställdhetsindex, GDI, från 2003 hamnar Kina på 104 plats av 177. Det innebär en kraftig försämring jämfört med 2001 då man låg på 71:a plats. Andelen kvinnor i arbetslivet är hög jämfört med många andra länder, men kvinnor tjänar mindre än män, arbetslösheten är högre, och kvinnor drabbas i oproportionerligt hög grad vid de statliga företagens omstruktureringar. Kvinnlig representation i parti- och statsapparaten är låg, särskilt på högre nivåer. Av de trettiosex ministrar, premiärminister, State Councillors och vice premiärministrar som ingår i regeringen, State Council, är endast två kvinnor. En av dem är den enda kvinnan i partiets tjugofem medlemmar starka politbyrå och tillika vice premiärminister.

Mot bakgrund av den traditionella preferensen för söner och de ökade egenavgifterna har flickors och kvinnors tillgång till utbildning och sjukvård försämrats, särskilt i fattiga familjer. Trots framsteg vad gäller utbildning förblir kvinnors utbildningsnivå betydligt lägre än mäns. Sjuttio procent av Kinas icke-läskunniga är kvinnor och de flesta är bosatta på landsbygden. Avsaknaden av fungerande pensionssystem och offentlig åldringsvård i kombination med ett-barnspolitiken och traditionen att en kvinna flyttar in hos sin makes familj och att föräldrar försörjs av söner späder på sonpreferensen ytterligare. Detta gäller särskilt i arbetskraftsintensiva jordbrukarhushåll. Bland övergivna barn och barn som lämnats till barnhem är flickor i stor majoritet (se även avsnitt 3).

Äktenskapslagen förbjuder våld i hemmet utan att dock närmare definiera detta begrepp. Ytterligare en stor brist är att övergrepp fortfarande inte faller under allmänt åtal, om våldet inte kan anses vara särskilt allvarligt. Kinesisk press har uppgett att våld förekommer i uppskattningsvis 30 procent av alla familjer. Kvinnojourer dit misshandlade kvinnor kan vända sig drivs av det statliga kvinnoförbundet Allkinesiska kvinnoförbundet, All-China Women's Federation, ACWF, och av "icke-statliga sammanslutningar".

Handel med kvinnor för äktenskap och prostitution förekommer. Unga kvinnor, kvinnor som tillhör nationella minoriteter och arbetssökande kvinnor från landsbygden utgör särskilt utsatta grupper. Tvångsäktenskap kan

ogiltigförklaras om kvinnan anmäler detta inom ett år efter giftermålet. Kvinnor som anklagas för prostitution riskerar att utsättas för sexuella övergrepp av polisen, som har rätt att utfärda böter och besluta om administrativt frihetsberövande för prostituerade och deras kunder (se även avsnitten 3 och 5).

15. Barnets rättigheter

Kina tillträdde barnkonventionen 1992 och har undertecknat de båda frivilliga protokollen avseende barnhandel, barnprostitution och barnpornografi respektive barn i väpnade konflikter. I enlighet med Barnkonventionens krav har Kina antagit en handlingsplan för barn för perioden 2001-2010 (den andra handlingsplanen hittills). Den inkluderar mål inom områdena hälsa, utbildning, lagstiftning/rättsskydd och miljö. Ansvarig för övervakningen av tillämpningen av planen är National Working Committee on Children and Women (NWCCW), som består av representanter för berörda ministerier och institutioner. UNICEF menar att planen är mycket ambitiös. Frågan om särskilt skydd för utsatta barn tas upp, men mål för hur utsatta grupper såsom handikappade barn, flickor, barn som tillhör gruppen migrantarbetare och sexuellt utnyttjade barn ska hanteras saknas.

I september 2005 granskades Kinas tillämpning av barnkonventionen för andra gången av FN:s kommitté för barns rättigheter. I slutrapporten välkomnas den kraftigt höjda levnadsstandarden för många barn och det faktum att mer pengar nu satsats på att förbättra barns tillgång till skola och sjukvård. Kommittén uppmanar samtidigt Kina att vidta ytterligare åtgärder så att alla barn får tillgång till grundskola, att se över reglerna för fängelsestraff och frihetsberövande för minderåriga, att vidta åtgärder för att bekämpa diskriminering av flickor, funktionshindrade, migrantbarn och barn till minoriteter, att förbjuda aga, att utsträcka den lagstadgade religionsfriheten och rätten att delta i religiös undervisning även till personer under 18, att bättre tillämpa lagarna mot könsbestämda aborter och övergivande av barn samt att se till att alla barn registreras och får tillgång till grundläggande samhällstjänster.

Mellan 14 och 16 års ålder kan barn dömas till upp till livstids fängelse för särskilt allvarliga brott, som våldtäkt och mord, men lagen föreskriver att deras ålder ska beaktas då straffsatsen bestäms. Från och med 16 års ålder kan barn dömas till fängelse även för mindre allvarliga brott. Dödsstraff får ej utdömas för barn som vid tiden för brottet var under 18. Från och med 14 års ålder kan barn tas i förvar efter administrativt frihetsberövande (se avsnitt 6).

Handel med barn förekommer, främst på landsbygden och i mindre tätorter, där det sociala trycket att skaffa manliga familjeförsörjare är starkt, samtidigt som bristen på kvinnor kan vara påtaglig. Det förekommer att fattiga familjer,

särskilt i de sydvästra delarna av landet, säljer barn till personer som i sin tur säljer dem vidare, eller att barn kidnappas för försäljning. Barnarov och övergivande medför fängelse enligt allmän strafflag.

Kinesisk lagstiftning förbjuder anställning av personer under 16 år. I verkligheten är barnarbete ganska vanligt men kan överlag inte sägas ha några mer utpräglade drag av tvång eller exploatering. Nya bestämmelser infördes i december 2002 med striktare krav för att förhindra anställning av barn under 16 år och böter på upp till 10 000 yuan för överträdelser. Något utbrett problem med barnslaveri eller barnprostitution finns av allt att döma inte. Kina ratificerade under 2002 ILO:s konvention nr 182 angående eliminering av de värsta formerna av barnarbete (se även avsnitt 12).

För barn på landsbygden och barn till migrantarbetare i städerna finns omfattande brister vad gäller tillgång till skola och sjukvård. Endast en liten minoritet av migrantarbetarbarnen har hittills haft möjlighet att gå i skolan på grund av systemet med boenderegistrering, och många av dem arbetar. På många ställen har särskilda skolor och daghem startats för att möta dessa barns behov. Åtta procent av landsbygdsområdena saknar enligt officiell statistik tillgång till grundskolor (se avsnitt 12, 10).

Barn som föds olovligt utanför de ramar som fastställs av familjeplaneringspolitiken är en annan särskilt utsatt grupp. Enligt lagens bokstav har de inte rätt till skolgång eller, i förekommande fall, föräldrarnas statliga sjukförsäkring (se även avsnitt 3). Den reviderade äktenskapslagen ger samma rättigheter åt barn födda utanför äktenskapet som barn till gifta par och stipulerar att frånvarande föräldrar ska bidra ekonomiskt till barnets uppehälle.

16. Olika befolkningsgruppers situation (etniska, religiösa minoriteter, urbefolkningar med flera)

De 55 officiella minoriteterna utgör mindre än 10 procent av hela befolkningen och återfinns främst i de sydvästra provinserna och i Tibet, Sinkiang, Qinghai och inre Mongoliet. Inflyttningen av etniska kineser, inte sällan uppmuntrad av de kinesiska myndigheterna, till traditionella minoritetsområden har i många fall gjort de etniska grupperna till minoriteter i sina egna ursprungsområden.

I den nordvästra autonoma uighurregionen Sinkiang (Xinjiang, ibland av exiluighurer kallat Östturkestan) utgör enligt folkräkningen från år 2000 de muslimska uighurerna den största etniska gruppen, runt 45 procent av befolkningen, vid sidan av ett flertal andra muslimska grupper. Andelen hankineser, det vill säga etniska kineser, i regionen är enligt folkräkningen från 2000 runt 40 procent, att jämföras med 6 procent vid Folkrepubliken grundande 1949. I den till namnet likaledes autonoma regionen Tibet (TAR) utgör enligt officiella siffror tibetanerna över 90 procent av befolkningen.

Denna siffra inkluderar dock endast permanent bosatta och tar inte hänsyn till inflyttade migranter eller militär personal. Om dessa inkluderas menar vissa att andelen tibetaner och etniska kineser utgör ungefär hälften vardera. Enligt den officiella statistiska årsboken för Tibet har antalet tibetanska tjänstemän i TAR sjunkit från 71,6 procent 2000 till 49,7 procent 2004. Lhasa har kommit att se ut som en "vanlig" kinesisk stad med undantag av stadskärnan, och antalet etniska kineser i Lhasa tycks överstiga antalet tibetaner. Denna snabba "sinifiering" av bland annat Lhasa har uppmärksamats av flera utländska organisationer, exempelvis *Tibet Information Network* (TIN), som rapporterat om okänslig nybyggnation i Lhasas stadskärna.

I både Tibet och Sinkiang finns hos befolkningen ett motstånd mot den kinesiska överhögheten. Uttryck för detta motstånd – även fredliga – stämplas av myndigheterna ofta som "separatism", och behandlas som ett allvarligt brott. Det förekommer att vanliga uttryck för kulturell eller religiös identitet tolkas som uttryck för separatism, liksom att fredliga uttryck för önskemål om ökad autonomi likställs med separatism i bemärkelsen upprättandet av en stat skild från övriga Kina.

Myndigheterna i Sinkiang uppger att ett tusental personer avtjänar fängelsestraff för "splittring av staten" eller "hotande av statens säkerhet", de flesta för våldshandlingar. Även fredliga uttryck för "separatism" har lett till fängelsestraff med hänvisning till strafflagens kapitel om "hotande av statens säkerhet", t ex innehav av texter, affischer eller kassetter. Flera av brotten i detta kapitel av strafflagen kan "om de orsakar särskilt stor skada för staten eller folket eller om omständigheterna är särskilt allvarliga" föranleda dödsstraff (artikel 113) (se även avsnitt 5). Även i det påföljande kapitlet, "brott som hotar den allmänna säkerheten", kan ett stort antal brott med våldsinslag föranleda dödsstraff. Flera paragrafer i det senare kapitlet reviderades den 29 december 2001 för att "bestaffa terrorbrott, försvara den nationella säkerheten och skydda befolkningens liv och egendom". I många fall ledde det till att straffsatsen för bl.a. allvarliga våldsbrott inklusive finansiering och organisering av sådana skärptes.

2003 publicerade den kinesiska regeringen en rapport som redogjorde för de terrordåd som "östturkestanska krafter" – en term som används för att beteckna uighuriska aktivister associerade med Usama bin Laden - ska ha varit ansvariga för. Kina vann 2002 visst internationellt erkännande för sina uppgifter om att grupper i Sinkiang hade utfört terroraktioner och haft samröre med utländska terroristorganisationer, i och med att *East Turkestan Islamic Movement* (ETIM) togs upp på FN:s terrorlista. Kategoriseringen av ETIM som en terrororganisation är dock inte okontroversiell. Under 2004 uppgav den kinesiska regeringen vid upprepade tillfällen att man avsåg slå ner obarmhärtigt på terrorism i form av separatism i Sinkiang. I april 2005 publicerade Human

Rights Watch en omfattande rapport om en "pågående kampanj mot Kinas muslimska uighurer med hänvisning till anti-separatism och terrorism-bekämpning". Rapporten innehåller bland annat officiella dokument som bekräftar att antalet uighurer som fängslats eller godtyckligt frihetsberövats på grund av religionsutövning eller efter påstådda brott mot "statens säkerhet" kraftigt ökat de senaste åren.

I maj 2002 upphörde Sinkiangs främsta universitet med undervisning på uighuriska, utom för kurser i traditionell uighurisk kultur. Bokbål av beslagtagna "subversiva" böcker på uighuriska uppges ha förekommit under våren 2002 och moskéer ska ha rivits. Propagandakampanjer riktade mot imamer med uppmaning att studera partiets ideologi om hur man bekämpar "separatism" genomförs regelbundet, enligt rapporter. Minderåriga har inte rätt att delta i "religiösa aktiviteter". I augusti meddelade tysklandsbaserade World Uighur Congress att den uighuriska lärarinnan Aminan Momixi och 37 låg- och mellanstadieelever anhöllits för att ha studerat Koranen under skoltid. I februari 2005 dömdes den uighuriske författaren Nurmuhemmet Yasin till tio års fängelse för att ha skrivit den "omstörtande" novellen "Vildduvan" på uighuriska. Under juli 2004 avrättades fyra uighuriska aktivister, anklagade för olaga innehav av sprängämnen, men även för att försöka splittra landet och för illegal organisering av ett politiskt parti. I samband med dessa rättegångar dömdes även sexton andra aktivister till långa fängelsestraff. Den exilighuriska organisationen East Turkestan Information Centre rapporterar också att 75 individer arresterades i juli 2004 för olaglig religiös verksamhet.

I mars 2005 frigavs affärskvinnan Rebiya Kadeer efter att ha avtjänat nästan sex år av ett sju år långt fängelsestraff för brott mot statens säkerhet. Kadeer dömdes sedan hon skickat kopior av utrivna tidningsartiklar till sin man som var bosatt i USA. Sedan frisläppandet har Kadeers familj och affärskontakter uppgivit att de trakasserats av myndigheterna.

Den kinesiska regimen betraktar uttryck för stöd till eller vördnad för Dalai Lama som riktad mot den officiella politiken, och kontakter mellan tibetanska buddister och Dalai Lama - som gick i landsflykt 1959 - är förbjudna. Den lamaistiska buddismen i Tibet kan inte utövas fritt, i så måtto att det religiösa ledarskapet inte får bestämma över utbildning av prästerskap, förvaltning av religiösa platser, val av ledarskap eller offentligt informationsarbete. Statliga myndigheter har en övervakande roll på samtliga dessa områden. Från 1996 till 2000 genomfördes en "patriotisk utbildningskampanj" för att förmå religiöst aktiva att avsäga sig sin lojalitet till Dalai Lama och den av Dalai Lama utsedde Panchen Lama. Gedhun Choeki Nyima var fem år 1995 då Dalai Lama utsåg honom till reinkarnationen av Panchen Lama, den näst viktigaste religiösa gestalten efter Dalai Lama i den dominerande versionen av tibetansk buddism. Peking reagerade negativt på detta val, och installerade Gyaltzen Norbu istället.

Gedhun Choeki Nyima har därefter inte hörts av eller syns till i offentligheten, trots återkommande krav från internationellt håll, bland annat EU, att få kontakt med familjen.

Dalai Lamas budskap är att han inte söker självständighet för Tibet utan "meningsfullt" självstyre och möjlighet att bestämma i frågor som miljö, religion, utbildning och sjukvård. Däremot skulle Kina få behålla kontrollen över utrikespolitik och försvar. Dalai Lama har förklarat sig beredd att diskutera alla frågor om Tibets framtid med Kinas ledning. Från kinesisk sida har man för att tala med Dalai Lama krävt att denne skall erkänna Kinas historiska överhöghet över Tibet och även förklara att Taiwan är en del av Kina. Sedan hösten 2002 har fyra samtal hållits mellan Kina och två sändebud för Dalai Lama. Från kinesisk sida har man inte officiellt erkänt att samtalen ägt rum. Det fjärde, som ägde rum i Schweiz 30 juni-1 juli 2005, resulterade enligt guvernören för TAR inte i några framsteg.

Det totala antalet politiska fångar i Tibet är oklart. Tibetan Center for Human Rights and Democracy uppskattade att det fanns 146 tibetanska politiska fångar vid slutet av år 2004. 55 av dessa avtjänade straff som var längre än 10 år. Majoriteten är munkar och nunnor. I januari 2003 dömdes en tibetansk religiös ledare, Tenzin Deleg Rinpoche, till döden med två års suspension och hans medhjälpare Lobsang Dondrup avrättades, efter en rättsprocess som har allvarligt ifrågasatts på många håll i det internationella samfundet och trots vädjanden från bl.a. EU:s sida. I januari 2005 omvandlades Tenzin Delegs straff formellt till livstids fängelse. Media har rapporterat att ytterligare minst sex munkar anhöllits och/eller dömts till fängelse under 2005.

Minoriteterna är underrepresenterade i de politiska institutionerna, särskilt på de högsta nivåerna, till exempel i partiets politbyrå. Ungefär 6 procent av medlemmarna i kommunistpartiet uppges var minoriteter, det vill säga något färre än deras relativa del av befolkningen (runt 10 procent). Minoriteter kvoterar in i politiken i de autonoma regionerna. Partisekreteraren är emellertid i princip alltid han-kines. Etniska minoriteter har rätt att använda sitt eget språk vid rättsförfaranden.

De ekonomiska reformerna har även gynnat utvecklingen i de minoritetstata provinserna, men inte i lika stor utsträckning som på många andra håll i landet. I Sinkiang i nordvästra Kina är arbetslösheten bland uighurerna betydligt högre än bland de etniska kineserna. I Tibet ligger de årliga inkomsterna på ungefär hälften av inkomsterna i övriga Kina. De senaste åren har dock inkomsterna i Tibet ökat snabbare än riksgenomsnittet, främst till följd av stora statliga transfereringar och infrastruktursatsningar. Ett exempel är det järnvägsbygge mellan Qinghai och Tibets huvudstad Lhasa som ska avslutas år 2006, ett år före de ursprungliga planerna. Många bedömare menar dock att det välstånd

och de arbetstillfällen som skapas av de stora infrastruktursatsningarna främst kommer de inflyttade hankineserna till godo, och att förändringarna i moderniseringens spår riskerar att leda till de inhemska kulturernas undergång och fortsatt ekologisk nedbrytning.

Minoriteters tillgång till utbildning är generellt sett sämre än etniska hankinesers, särskilt på landsbygden. Landsbygdsbefolkningen, som omfattar en stor del av minoriteterna, är även missgynnad vad gäller tillgång till sjukvård (se även avsnitt 11 och 12).

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning

Författningens kapitel om fri- och rättigheter saknar hänvisning till sexuell läggning. Homosexualitet är inte förbjudet enligt kinesisk lagstiftning, men betraktades fram till 2001 av det kinesiska psykiaterförbundet som en psykisk sjukdom. Fram till 1997 kunde homosexuella åtalas för "huliganism". Trakas-serier av homosexuella förekommer men det finns trots allt en större öppenhet, särskilt i större städer. Det är dock inte tillåtet att bilda organisationer eller organisera oberoende aktioner till stöd för homo- och bisexuellas situation. Här råder samma inskränkningar som i andra sammanhang.

18. Flyktingars rättigheter

Kina har ratificerat flyktingkonventionen inklusive 1967 års tilläggsprotokoll men saknar fungerande regelverk för asylprövning och därmed procedur för bedömning av flyktingsstatus. Många av de rättigheter som stipuleras i flyktingkonventionen har, på grund av avsaknaden av flyktinglagstiftning, inte heller införlivats i kinesisk lag, t ex rätten till arbete, skola för barn och jämställd juridisk status.

Som en följd av de ekonomiska problemen i Nordkorea under de senaste åren har en stor mängd nordkoreaner begett sig över gränsen in i Kina. Enligt försiktiga uppskattningar finns 20 000-50 000 nordkoreaner i de kinesiska gränsområdena, enligt andra uppgår antalet till hela 300 000. Många kan vara "border-crossers", personer som söker sig in Kina tillfälligt till exempel för att hitta mat. Detta utesluter inte i och för sig att många av dem vid en flyktingstatusbedömning skulle betraktas som flyktingar i enlighet med flyktingkonventionen. FN:s särskilde rapportör för mänskliga rättigheter i Nordkorea upprepade i en rapport till årets Kommission för de mänskliga rättigheterna i Genève att nordkoreaner som lämnar sitt land för att söka mat eller fly från politisk förföljelse bör klassas som "flyktingar" enligt internationell lag.

De kinesiska myndigheterna har sedan maj 1999, i strid med flyktingkonventionen som Kina ratificerat, vägrat UNHCR tillträde till det gränsområde där de flesta nordkoreaner befinner sig. Kinesiska regeringen hävdar

att det handlar om "ekonomiska migranter", och att då personer utvisas detta sker i enlighet med ett bilateralt utlämningsavtal mellan Kina och Nordkorea.

Sedan 2001 har ett växande antal nordkoreaner tagit sig in på utländska beskickningar i Peking för att begära asyl i Sydkorea. Såvitt bekant har samtliga fått lämna Kina efter förhandlingar med den kinesiska sidan utan inblandning av UNHCR.

I sydvästra Kina finns drygt 292 000 vietnameser, nästan samtliga själva flyktingar eller barn till flyktingar från det kinesisk-vietnamesiska kriget 1979. Den kinesiska regeringen har erkänt UNHCR:s klassificering av gruppen som flyktingar och även gett dem arbetstillstånd. Den stora majoriteten av dem har försetts med kinesiska id-kort och vissa av dem har till och med kinesiska pass. Gruppens rättsliga ställning är dock fortfarande oklar. UNHCR arbetar sedan flera år på att bereda en lösning med de kinesiska och vietnamesiska myndigheterna som ska ge det flertal som vill stanna kinesiskt medborgarskap, medan de som så vill ska få återvända till Vietnam.

19. Funktionshindrades situation

En rad lagar inom olika områden anger särskilda rättigheter för landets 60 miljoner funktionshindrade. Sedan 1990 finns även *Lagen till skydd för handikappade*, som innehåller ett program för jämlikhet och deltagande i samhällslivet. Funktionshindrade har rätt till utbildning, arbete och särskilda förmåner som t ex gratis transporter med kollektivtrafik. En första rikstäckande handikapporganisation, All China Disabled Persons' Federation (ACDF), bildades 1988 och leds av före ledaren Deng Xiaopings son, Deng Pufang, själv handikappad till följd av trakasserier under kulturrevolutionen. I verkligheten möter funktionshindrade fortfarande diskriminering i fråga om socialt anseende, utbildning och arbete. Enligt företrädare för ACDF är det först under det senaste decenniet som funktionshindrade har börjat visa sig offentligt. Enligt officiell statistik lever nästan en fjärdedel av Kinas 60 miljoner funktionshindrade i extrem fattigdom. Flertalet har inte tillgång till de statliga handikappsinstitutionerna och specialskolorna utan måste få hjälp av familjen eller gå i vanlig skola – om alls. Arbetslösheten är betydligt högre än bland befolkningen i övrigt.

20. Oberoende organisationer för mänskliga rättigheter

Oberoende inhemska organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter tillåts inte. Förordningarna från 1998 om icke-statliga sammanslutningar omöjliggör för sådana att vara formellt oberoende, eftersom de enligt nämnda förordning måste vara underställda en befintlig institution (se avsnitt 8). Trots dessa restriktioner har de senaste åren allt fler journalister, jurister, lärare och andra engagerat sig i kampen för mänskliga rättigheter, antingen organiserat eller enskilt. I december 2004 publicerade Amnesty International en rapport

om det växande antalet människorättsaktivister i Kina, och konstaterade att många av dessa tar stora personliga risker. Enligt Amnesty var minst fem människorättsaktivister fängslade då rapporten publicerades. Under 2005 har flera av dessa individer och grupper rapporterat om ytterligare skärpta restriktioner och myndighetstrakasserier. Sharon Hom, ledaren för den USA-baserade organisationen *Human Rights in China* kvarhölls och förhördes kortvarigt av kinesisk säkerhetspolis i samband med ett EU-Kinaseminarium om mänskliga rättigheter i juni.

Den officiella *China Society for Human Rights* bildades 1993 på statligt initiativ och har tidvis anförtrotts att bereda svar på exempelvis utländsk kritik mot Kina för behandlingen av de mänskliga rättigheterna.

21. Fältverksamhet eller rådgivning på området mänskliga rättigheter

Frågor om mänskliga rättigheter utgör ett centralt inslag i svensk Kinapolitik. Sveriges politik syftar till att uppnå konkreta resultat. För detta används olika instrument såväl bilateralt som inom EU: en dialog om mänskliga rättigheter som förs både på politisk nivå och på tjänstemannanivå, offentliga uttalanden och ett praktiskt tekniskt samarbete som syftar till erfarenhetsutbyte och reformer på bl.a. rättsområdet. I samtalen tas även fall av fängslade personer upp, t ex regimkritiker. Sverige har också ett omfattande utbyte med Kina om ett antal reformfrågor. Sveriges ambassad i Peking arrangerade under 2004 och 2005 seminarier för svenska och kinesiska företag om företagens sociala ansvar.

Raoul Wallenberginstitutet (RWI) vid Lunds universitet bedriver med stöd från Sida sedan 1996 utbildning i mänskliga rättigheter med ett flertal institutioner och myndigheter i Kina. Verksamheten har på senare år varit inriktad på ett mer långtgående samarbete främst med åklagarmyndigheterna, men även på projekt för att skydda kvinnor mot våld i hemmet. Under 2004 invigdes en utbildning för mastersstudenter vid Pekings universitet i folkrättsjuridik, och man överväger att utvidga verksamheten till andra universitet i Kina. Organisationen Advokater utan gränser bedriver med hjälp av Sida-finansiering ett samarbete med ett rättshjälpscenter vid Fudanuniversitet i Shanghai. Sverige stöder kampen mot hiv och aids i Kina, bland annat genom en insats på 37 miljoner kronor, huvudsakligen genom WHO:s regi, men även med Smittskyddsinstitutet och Folkhälsoinstitutet.

Inom EU bedriver vi två gånger om året en dialog om mänskliga rättigheter med Kina under ledning av ordförandeskapstrojkan. Stående krav från EU:s sida är bl.a. avskaffandet av dödsstraffet, stärkt yttrande-, organisations-, och religionsfrihet, reformering av systemet med administrativa frihetsberövanden, liksom att Kina ska presentera statistik om dödsstraffet. I dialogen presenterar EU-sidan även en lista på fängslade personer, inklusive regimkritiker och

Falungong-anhängare. Ett seminarium om mänskliga rättigheter genomförs varje halvår inom ramen för EU:s dialog med Kina.

Förutom EU har åtta länder, bland annat Norge, USA, Ungern, Tyskland och Storbritannien formella dialoger om mänskliga rättigheter med Kina. Även FN och dess underorgan har ett samarbete med Kina på området, framför allt inom de ekonomiska och sociala rättigheterna. FN:s högkommissarie för de mänskliga rättigheterna undertecknade 2005 ett nytt ramavtal om samarbete med Kina och har genomfört flera seminarier.

Kina uppmuntrar till samarbete mellan kinesiska institutioner och utländska motsvarigheter, enskilda organisationer och akademiska institutioner, inte minst på rättsområdet. Detta har mötts av ett växande gensvar, inte minst från flera EU-länder. Stöd ges till etablering av rättshjälpscentra, utveckling av högskoleundervisning om mänskliga rättigheter, utbildning av domare och spridning av rättsmedvetande hos polis och rättsliga myndigheter. Internationella institutioner ger också underlag till utarbetande och revidering av lagstiftningen. Allra störst omfattning har samarbetet med amerikanska organ.